

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Charlotta Ryde

VITTNESKONFRONTATION
simultan eller sekventiell metod
i teori och praktik

Examensarbete
20 poäng

Handledare:
Per-Ole Träskman

Ämnesområde:
Processrätt

Termin:
Höstterminen 2004

Innehåll

SAMMANFATTNING	1
FÖRORD	2
FÖRKORTNINGAR	3
1 INLEDNING	4
1.1 Syfte och disposition	4
1.2 Metod och avgränsningar	4
2 VITNESKONFRONTATIONER I ETT ÖVERGRIPANDE PERSPEKTIV	6
2.1 Begreppet konfrontation	6
2.2 Gällande rätt och praxis på området	6
2.3 Genomförandet av en vittneskonfrontation	9
2.4 TolkanDET av en vittneskonfrontation	14
3 VAD INNEBÄR SIMULTAN RESPEKTIVE SEKVENTIELL METOD?	16
4 GÅR DET ATT DRA SLUTSATSER BETRÄFFANDE VERKLIGHETEN FRÅN PSYKOLOGISKA EXPERIMENT?	17
5 EN JÄMFÖRELSE AV METODERNAS UTFALL	20
5.1 Vetskap om antalet figuranter i konfrontationsuppsättningen	20
5.2 Ögonvittnens tillförlitlighet, säkerhet och beslutstid samt målpersonens position	21
5.3 Ska vittnen få en andra chans att se konfrontationsuppsättningen?	23
5.4 Figuranternas klädsel	26
5.5 Strukturell snedvridning – dåliga figuranter	26
5.6 Hur påverkar instruktioner till vittnet konfrontationer utan gärningsmannen	27
5.6.1 Blanka konfrontationer	28

5.7	Kan en sekventiell konfrontation vara att föredra framför simultan trots extrema snedvridningar i konfrontationen?	29
5.8	Äldre vittnen jämförda med yngre vuxna vittnen	30
5.9	Barn som vittnen	32
5.10	En metaanalytisk jämförelse mellan de två metoderna	34
6	HUR TILLÄMPAS SIMULTAN RESPEKTIVE SEKVENTIELL METOD I SKÅNE?	41
6.1	Metod och bakgrund	41
6.2	Intervjuresultaten avseende fotokonfrontationer	43
6.2.1	Polisområde Malmö	43
6.2.2	Polisområde nordvästra Skåne	49
6.2.3	Polisområde mellersta Skåne	53
6.3	Intervjuresultaten avseende livekonfrontationer	55
6.3.1	Polisområde Malmö	55
6.3.2	Polisområde nordvästra Skåne	57
6.3.3	Polisområde mellersta Skåne	59
7	ANALYS	62
	BILAGA A	67
	BILAGA B	68
	BILAGA C	71
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	72

Sammanfattning

Avsikten med detta arbete är att klargöra hur en vittneskonfrontation bör genomföras genom att jämföra simultan konfrontationsmetod – flera personer visas på samma gång – med sekventiell, där en person visas i taget. Varför är den ena metoden bättre än den andra? Vilka faktorer kan påverka de två metoderna? Avsikten är också att ta reda på vilken metod poliser i Skåne använder och hur de tillämpar den.

Det kan konstateras att lagstiftningen på området är knapphändig. Det finns emellertid flera experimentstudier. Dessa har dock inte helt slagit igenom, vare sig i svensk litteratur eller i Skånepolisens tillämpning.

Forskningen rekommenderar den sekventiella metoden. Det blir färre antal falska utpekanden när gärningsmannen inte finns med i konfrontationen. För att metoden ska fungera effektivt är det viktigt att vittnet inte vet hur många konfrontationsmedlemmar som kommer att visas. Konfrontationsgruppen bör inte visas mer än en gång. Om vittnet pekar ut en person ska visningen avslutas. Med en korrekt procedur uppmuntras vittnet att använda en absolut bedömningsstrategi. Vittnet jämför då varje individ i konfrontationen med sin minnesbild av gärningsmannen. Detta framstår som mer rättssäkert än den relativa bedömningsstrategi som simultan metod uppmuntrar, innebärande att vittnet väljer den person som mest liknar minnesbilden av gärningsmannen. Sekventiell metod är att föredra även i det avseendet att vittnet inte väljer person p.g.a. position i konfrontationsuppsättningen. Metoden minskar dessutom vittnets påverkan av klädsel, olämpliga konfrontationsmedlemmar och snedvridna instruktioner.

Det är däremot inte självklart att sekventiell metod bör rekommenderas för barnvittnen eller när det finns mer än en gärningsman i konfrontationsuppsättningen.

Mina intervjuer med Skånepolisen har visat att konfrontationerna utförs i strid mot forskningen på flera sätt. En och samma polisman sätter samman konfrontationsgruppen och medverkar vid själva utpekandet. Vittnen får veta hur många konfrontationsmedlemmar som kommer att visas. Vittnet får se konfrontationsgruppen en andra gång och då i simultan visningsform. Försiktighetsinstruktioner ges inte alltid. Poliserna i Skåne använder ofta sekventiell metod i konfrontationer med flera gärningsmän men har helt olika rutiner för hur genomförandet går till. Vittnets ålder påverkar inte valet av metod.

Det är inte genom lagstiftning som förändringar i polisens tillvägagångssätt främst bör ske utan genom utförliga riktlinjer. Min förhoppning är att detta arbete ska kunna förbättra kunskapsnivån avseende de två konfrontationsmetoderna.

Förord

Mina studier på juristprogrammet har nu nått sitt slut. Mitt varmaste tack till mamma som har inspirerat mig och gett värdefulla kommentarer till många av mina alster.

Ett stort tack till Per-Ole Träskman som har varit min handledare. Han har gett mig trygghet och självförtroende i arbetet.

Pär-Anders Granhag – docent i psykologi vid Göteborgs universitet – vill jag också tacka särskilt. Han har genomsyrat arbetet. Poliser jag intervjuat har haft honom som kunskapskälla.

Slutligen tack till Micke.

Förkortningar

RB	Rättegångsbalken (1942:740)
BrB	Brottsbalken (1962:700)
NJA	Nytt juridiskt avdelning I
RPS	Rikspolisstyrelsen
FUK	Förundersökningskungörelsen
JK	Justitiekanslern
JO	Justitieombudsmännen
SekrL	Sekretesslagen (1980:100)
KUT	Kriminalunderrättelsetjänsten

1 Inledning

1.1 Syfte och disposition

År 2004 skrev jag en uppsats om Lisbeth Palmes utpekande av Christer Pettersson som statsminister Olof Palmes mördare – Palmemålet. Då slogs jag av att den svenska litteraturen om vittneskonfrontationer endast kortfattat nämnde innebörden av simultan och sekventiell metod. Det konstaterades att den sekventiella metoden leder till bättre resultat, men utan närmare förklaringar. Inga resonemang fördes om hur olika parametrar kunde påverka metoderna. Endast ett par rader hänvisade till den utförliga statistik som finns på området – min nyfikenhet hade väckts.

Avsikten med denna uppsats är att först redogöra för hur en vittneskonfrontation bör genomföras enligt teoretiska utgångspunkter. Vad säger lagstiftningen idag? Bör simultan eller sekventiell metod användas? Vilka förutsättningar talar för den ena eller den andra metoden? Kan de båda kombineras? Därefter ska resonemangen om simultan respektive sekventiell metod appliceras på hur vittneskonfrontationer genomförs i tre polisdistrikt i Skåne. Har de tagit till sig den vetenskapliga forskning som finns på området? Behövs det förändringar av polisens tillvägagångssätt? Hur ska dessa i så fall komma till stånd, via allmänna polisiära råd eller lagstiftning på området? Behövs någon revidering av lagstiftningen?

1.2 Metod och avgränsningar

I detta arbete har sedvanlig rättsvetenskaplig metod använts. Jag har utgått från lagtext, förarbeten och doktrin. En hastig utblick har gjorts gällande den svenska rättstillämpningen på området. En noggrannare genomgång har gjorts av den psykologisk experimentella forskningen. I den meningen är uppsatsen tvärvetenskaplig.

En väsentlig del av mitt material har bestått i artiklar från vetenskapliga tidskrifter. Informationssökningen har till allra största delen bestått av sökning i juridiska databaser såsom ELIN - Electronic Library Information Navigator¹, HEIN-ON-LEIN² och WESTLAW³.

För kännedom av polisens rutiner har intervjuer gjorts med poliser i tre distrikt. Bland annat var intentionen att se om det finns väsentliga skillnader

¹ <http://www.lub.lu.se/cgi-bin/ipchk/http://elin.lub.lu.se>

² <http://heinonline.org/HeinOnline/start.pl>

³ <http://www.lub.lu.se/cgi->

[bin/ipchk/http://www.thomsonfakta.se/kunder.asp?key=805637E257C6E22757A604E6F63737E6F6A6E2E63946320731663B16E2](http://www.thomsonfakta.se/kunder.asp?key=805637E257C6E22757A604E6F63737E6F6A6E2E63946320731663B16E2)

i hur polisen genomför sina konfrontationer. Av praktiska skäl har intervjuerna begränsats till Skåne.

Några svenska rättsfall som berör just sekventiell resp. simultan konfrontationsmetod har jag inte funnit. Eftersom jag önskat begränsa uppsatsens allmänna del har jag i stort sett bortsett från den mängd rättsfall som rör övriga synpunkter på identifikationsbevisning.

2 Vittneskonfrontationer i ett övergripande perspektiv

2.1 Begreppet konfrontation

En konfrontation är en metod där man kontrollerar vittnets förmåga att känna igen en människa - eller ett föremål - som vittnet tidigare ska ha iakttagit. Syftet med konfrontationen är att den skyldige ska pekats ut eller en oskyldig frias från misstankar.⁴ Vittnet blir presenterat för en konfrontationsgrupp bestående av en misstänkt, d.v.s. en målperson som kan vara skyldig eller oskyldig, och ett antal personer som inte är relevanta ur utredningssynpunkt, så kallade figuranter.⁵ Vittnet får t.ex. se personerna bakom en envägsspegel och ska försöka identifiera gärningsmannen bland dem som står uppradade. Detta kallas för en personkonfrontation eller en line-up. Vanligt förekommande är också videokonfrontationer och fotokonfrontationer.⁶ Alla tre är exempel på gruppkonfrontationer. Vid en enkelkonfrontation, en s.k. show-up, har vittnet inte några valmöjligheter när hans förmåga till igenkänning av människan eller föremålet provas. Denna konfrontationstyp anses inte särskilt tillförlitlig.⁷

2.2 Gällande rätt och praxis på området

En konfrontation är en åtgärd som inte är direkt reglerad i någon författning.⁸ Däremot finns det uttryckliga regler om förhör, t.ex. i 23 kapitlet rättegångsbalken (RB) och i förundersökningskungörelsen (FUK). Dessa regler torde gälla även för konfrontationer, vilket bl.a. framgår av 6 § 2 st. FUK. I paragrafen sägs nämligen att hämtning till förhör av den som ska höras som vittne, får ske även när vittnet skall inställa sig på viss plats för konfrontation. I Rikspolisstyrelsens (RPS) rapport 1990:3, gjord av KRIPUT-gruppen, konstateras också att eftersom kontrollen av vittnets iakttagelse och minnesbild bl.a. består av frågor till vittnet, är en konfrontation att anse som ett förhör, med avsikt att kontrollera vittnets trovärdighet.⁹

⁴ Rikspolisstyrelsen (RPS) Rapport 1990:3, KRIPUT-gruppen, Vittneskonfrontationer, sid. 9-10, JK-beslut : beslut och yttranden av Justitiekanslern vilka har bedömts vara av allmänt intresse 1986 sid. 166

⁵ Granhag, *Vittnespsykologi*, 2001, sid. 86 samt e-post från honom den 9/11 år 2004, Christianson, *Rättpsykologi*, 1996, sid. 170.

⁶ Christianson, *Rättpsykologi*, 1996, sid. 170

⁷ RPS Rapport 1990:3, sid. 24, Christianson och Granhag, *Polispsykologi*, 2004, sid. 243

⁸ Justitieombudsmännens (JO) ämbetsberättelse 1979/80 sid. 124, JO: s ämbetsberättelse 1985/86 s. 121 och JK-beslut : beslut och yttranden av JK vilka har bedömts vara av allmänt intresse 1986 sid. 165

⁹ RPS Rapport 1990:3, sid. 14

I vår rättskipning råder principen om fri bevisprövning och fri bevisvärdering. Ett undantag från principen är 35 kap. 14 § RB, vari stadgas förbud mot att som bevis använda skriftliga berättelser, som avgetts utom rätta i anledning av en redan inledd eller förestående rättegång. Ett förundersökningsprotokoll är en sådan skriftlig berättelse men får i undantagsfall användas som bevis. I 36 kap 16 § stadgas som huvudregel att skriftliga vittnesberättelser inte får åberopas som bevis. En åklagare som vill göra gällande ett vittnesutpekande som trovärdigt får förebringa bevisningen inför rätten genom att låta vittnet, såväl som den polis som genomfört konfrontationen, berätta om hur konfrontationen gick till. I samband med detta kan relevant material som använts vid konfrontationen, t.ex. bilder, förebringas.¹⁰

23 kap. 21 § RB stadgar att det under förundersökningen ska föras protokoll över vad som där förekommit av betydelse för utredningen. I 20-21 § FUK finns regler för vad ett protokoll ska innehålla. Krav är bl.a. att det där ska antecknas utsagor av hörda personer samt erforderliga upplysningar om dem. Dessutom ska det antecknas ”vad i övrigt finnes vara av betydelse”. Gällande vittnen ska det bland annat antecknas ”uppgifter om vittnets särskilda förutsättningar att iakttaga eller bedöma det, varom vittnet höres, och om övriga förhållanden som kan vara av betydelse för bedömningen av vittnets tillförlitlighet”. Reglerna är tillämpliga på konfrontationer i den utsträckning som de är av betydelse för utredningen såsom konfrontationer som ska ligga till grund för åtalsfrågan och dessutom ingå i bevisningen i rättegången. På konfrontationer som endast väglett polisen i spaningsarbetet och som inte är tänkta att ingå i bevisningen, finns det inget krav på att protokoll ska föras. Detta bör ändå ske för att missförstånd ska undvikas. Till exempel har det stor betydelse om ett vittne under spaningsstadiet fått se på ett s.k. förbrytaralbum om vittnet senare ska medverka i en personkonfrontation. Frågan om ett vittne kan ha sett den misstänkte tidigare på ett fotografi eller liknande måste kunna besvaras. I konfrontationsprotokollet ska, förutom vad som sägs i FUK, redovisas tillvägagångssättet för konfrontationen samt vilka personer som medverkat i konfrontationsgruppen – deras namn, ålder, adress – med hänvisning till stillbilder av gruppen och vittnenas utsagor.¹¹

I Svea hovrätts dom i Palmemålet¹² har anförts följande om identifikationsbevisning:

”Hovrätten finner för egen del att det är vanskligt att fastslå en allmängiltig regel om under vilka förutsättningar en målsägandes eller ett vittnes utpekande av en av den tilltalade som gärningsman skall kunna godtas som full bevisning om identiteten. Vad som emellertid är viktigt att understryka är de faror för rättssäkerheten som ett förlitande på sådan bevisning innebär.”

I 21 kap 3 a § RB finns reglerat i vilka fall en offentlig försvarare ska utses för den misstänkte. I 12 § FUK åläggs det undersökningsledaren att upplysa

¹⁰ RPS Rapport 1990:3, sid. 11-12

¹¹ RPS Rapport 1990:3, sid. 41-42

¹² RH 1989:119

den misstänkte om möjligheten att bli biträdd av en sådan. Enligt 23 kap 5 § RB är undersökningsledaren t.o.m. skyldig att på eget initiativ anmäla behov av offentlig försvarare till domstolen om sådant synes föreligga.¹³ 23 kap 10 § RB stadgar att försvararen har rätt att närvara vid förhör som inte hålls på den misstänktes begäran, om det kan ske utan men för utredningen. I RPS rapport 1990:3 betonas att det är viktigt att den misstänkte har en försvarare och att denne är närvarande vid konfrontationen. Försvararen bör före konfrontationstillfället ges tillfälle att kunna granska konfrontationsgruppen och komma med synpunkter på gruppens sammansättning och utseende m.m. Försvararen kan dock komma med invändningar inför rätten, oavsett om denne godkänt eller varit närvarande vid konfrontationen tidigare.¹⁴

Rapporten betonar också att möjligheten att enligt 23 kap 10 § RB och 7 § FUK använda förhörsvittnen bör tas tillvara. Föreligger behov av målsägandebiträde enligt lagen (1988:609) om målsägandebiträde ska ett sådant ha rätt att närvara vid alla förhör som hålls med målsäganden. Det innebär en närvarorätt även vid konfrontationer.¹⁵

Det är inte möjligt att tvinga någon att delta som figurant i en konfrontationsgrupp. Polisen har möjlighet att ersätta en figurant för utgifter och inkomstförluster föranledda av en konfrontation.¹⁶

Bestämmelsen 23 kap 10 § RB torde kunna tillämpas på konfrontationer. Undersökningsledaren får således förbjuda vittne, målsägande, försvarare, förhörsvittne samt andra närvarande att röja vad som skett vid förhör i samband med konfrontationen. Både sekretesslagen (1980:100) (SkrL) 5 kap 1 § och 9 kap 17 § kan bli tillämpliga i sammanhanget. En tillämpning av 14 kap 9 § SkrL medför att även en figurant som inte är anställd hos polis- eller åklagarmyndighet omfattas av SkrL. Bryter någon mot tystnadsplikten, oavsett om det gäller brott mot SkrL eller 23 kap 10 § RB, är detta straffbart enligt 20 kap 3 § brottsbalken (BrB) respektive 9 kap 6 § RB.¹⁷

För att kunna beskriva en korrekt konfrontation är man i brist på författningsregler som direkt reglerar institutet hänvisad till praxis och auktoritativa uttalanden i litteraturen.¹⁸

¹³Elwing, Wallén och Aspelin, *Brott och brottmål*, 1993, sid. 85

¹⁴RPS Rapport 1990:3, sid. 53-54

¹⁵RPS Rapport 1990:3, sid. 53-54

¹⁶RPS Rapport 1990:3, sid. 55

¹⁷RPS Rapport 1990:3, sid. 54-57

¹⁸RPS Rapport 1990:3, sid. 14-15

2.3 Genomförandet av en vittneskonfrontation

Minnespsykologin skiljer mellan tre steg i minnesprocessen. Med *inkodning* avses den process då vi tar in och behandlar information. Exempel på detta är när någon observerar ett brott. Med *lagring* menas den del av processen som bevarar informationen i tiden. *Framplockning* är slutligen den process där den slutliga informationen hämtas fram. När det gäller bevisvärdet hos ett vittnesmål kan det brista i om vittnet gjort korrekta iakttagelser, om vittnet har bevarat iakttagelserna oförvanskade, om vittnet berättat på ett korrekt sätt om sina hågkomster och rätten förstått vad vittnet velat säga samt om vittnet tillämpat sina hågkomster riktigt, exempelvis vid ett utpekande.¹⁹ Vid vittneskonfrontation handlar det i första hand om att skapa goda möjligheter för vittnet att plocka fram information.²⁰

Målsättningen med en vittneskonfrontation är således att ett vittne som iakttagit gärningsmannen ska ha lätt att känna igen den personen i konfrontationsgruppen, samtidigt som det ska vara en omöjlighet för ett vittne som aldrig har sett den misstänkte att kunna räkna ut vem den personen är. För att tillgodose detta bör följande rekommendationer följas.²¹

I. Före konfrontationen samlas noggranna signalement från samtliga vittnen med förhörsmetoder som tar hänsyn till hur minnet fungerar.

Förmågan att plocka fram saker ur våra minnen beror i hög grad på situationen där vi försöker minnas. Den kognitiva intervjun är en metod för att underlätta framplockningen av minnesinformationen.²² Den som intervjuar instruerar vittnet att

- mentalt återskapa den yttre och den inre situation som förelåg vid tidpunkten för brottet,
- beskriva varje detalj av händelsen, oavsett hur irrelevant den kan verka i sammanhanget,
- återge händelsen i olika ordning samt
- återge händelsen från olika perspektiv, t.ex. ett annat vittnes perspektiv.

Den som intervjuar ska skapa en god kontakt med vittnet t.ex. genom att använda öppna frågor, låta bli att avbryta samt tillåta pauser i berättandet. Den kognitiva intervjutekniken leder till bättre signalement på gärningsmannen och därigenom till ett bättre underlag för konfrontationer jämfört med en vanlig polisintervju. Däremot har någon direkt positiv effekt på identifikationsförmågan inte kunnat konstateras.²³

¹⁹ Klami, *Mordet på Olof Palme – en bevisteoretisk analys*, 1990, sid. 72

²⁰ Christianson, *Rättspsykologi*, 1996, sid. 171

²¹ Christianson, *Rättspsykologi*, 1996, sid. 172

²² Christianson, *Rättspsykologi*, 1996, sid. 173

²³ Christianson, *Rättspsykologi*, 1996, sid. 173-174

II. *Konfrontationsgruppen ska innehålla en misstänkt samt mellan fem och elva figuranter, som stämmer in på gärningsmannens signalement och där ingen person i gruppen avviker systematiskt från de övriga.*

Genom att ha ett flertal figuranter sprids risken för ett felaktigt utpekande. Rikspolisstyrelsens rapport²⁴ betonar att figuranterna inte i nämnvärd grad får avvika från varandra. Sven-Åke Christianson – legitimerad psykolog samt professor vid psykologiska institutionen vid Stockholms universitet – menar däremot att det ska vara tillåtet att variera figuranternas utseende inom ramen för signalementet. Om figuranterna väljs efter maximal likhet minskar variationen i alla egenskaper, även dem som inte har nämnts i signalementet. Dessa egenskaper är de som ligger till grund för att vittnet ska kunna känna igen gärningsmannen. Om alla figuranter ser precis likadana ut blir detta en omöjlighet.²⁵ För att säkerställa ett skydd mot felaktiga utpekanden krävs att ingen i konfrontationsgruppen avviker systematiskt från de övriga t.ex. vad gäller kläder eller utseende. Den variation som tillåts inom ramen för signalementet ska inte vara sådan att någon person avviker från de andra i en hel rad egenskaper och därför ”sticker ut”. Ett problem är att den misstänkte kan se nervös ut. På grund av detta bör konfrontationen genomföras så att den minimerar den misstänktes nervositet.²⁶

Om den misstänkte inte stämmer in på signalementet men det ändå finns goda grunder för misstanken, prioriterar man den misstänktes utseende så att man väljer figuranter som avviker från signalementet på samma sätt som han gör.²⁷

I brottsituationer med två misstänkta som är lika till utseende, rörelsemönster eller liknande kan dessa placeras i samma konfrontationsgrupp om denna grupp består av minst tolv personer. Om de misstänkta inte liknar varandra eller om det finns fler än två misstänkta bör det genomföras skilda konfrontationer med skilda figuranter.²⁸

III. *Testa konfrontationsgruppen innan den riktiga konfrontationen genomföres.*

Testet går till så att personer som varken sett eller hört talas om brottet får ta del av vittnets beskrivning av gärningsmannen och därefter försöka peka ut gärningsmannen i konfrontationsgruppen. Ett bra resultat uppnås om respektive figurant utpekats ungefär lika många gånger.²⁹ En felkälla i detta sammanhang är att vittnen är bättre på att känna igen en gärningsman som är av samma ras som de själva. Denna cross-race effect är enligt Pär Anders Granhag ett mycket robust forskningsfynd. En rekommendation från vittnespsykologiskt håll är att en och samma konfrontation aldrig ska innehålla mer än en målperson. I en situation där konfrontationen utgörs av

²⁴ RPS Rapport 1990:3, sid. 31-32

²⁵ Christianson, *Rättspsykologi*, 1996, sid. 175

²⁶ Christianson, *Rättspsykologi*, 1996, sid. 175

²⁷ Christianson, *Rättspsykologi*, 1996, sid. 176

²⁸ RPS Rapport 1990:3, sid. 31

²⁹ Granhag, *Vittnespsykologi*, 2001, sid. 90

bara misstänkta skulle även en grov gissning resultera i ett utpekande av en misstänkt.³⁰

IV. *Minimera risken att vittnet känner igen den misstänkte eller någon figurant från ett annat sammanhang än den ursprungliga vittnessituationen.* Ibland pekar vittnet ut en oskyldig person som vittnet sett tidigare, till exempel i närheten av brottsplatsen, istället för att peka ut gärningsmannen. Denna felaktiga typ av igenkänning kallas omedveten överföring. Ett problem som blivit allt vanligare är att media publicerar bilder på misstänkta innan vittneskonfrontationen har hunnit genomföras.³¹ När en fotokonfrontation föregår en person- eller videokonfrontation är risken för omedveten överföring särskilt stor. En lösning på problemet kan vara att mindre centrala vittnen används för sökning i fotoregister och att de mer centrala vittnena medverkar i personkonfrontationerna. De perifera vittnena kan också medverka vid personkonfrontationerna men då blir deras identifikation mindre värd.³²

Det kan vara så att ett vittne som identifierat en misstänkt på ett fotografi tar tillbaka sin identifikation när den får se den misstänkte levande framför sig, vilket kan vara värdefull information för utredarna. Ett förnyat utpekande utgör däremot ingen bekräftelse eftersom det kan ha skett en viss inläring från det första försökstillfället.³³ I "Förundersökning" av Thomas Bring, Christian Diesen och Lena Schelin påpekas dock att även personer som före personkonfrontationen varit med vid fotokonfrontationer kan göra ett utpekande med ett högt bevisvärde, om de t.ex. ger tillkänna spontana känslouttryck eller lämnar specifik ytterligare information som bekräftar det första utpekandet.³⁴

Det är viktigt att hålla isär upprepad presentation av samma person från upprepad presentation av olika personer, den sistnämnda situationen är inte lika problematisk. Enda nackdelen med det senare är egentligen att vittnet kan känna ökade krav på att peka ut någon ju fler gånger det blir tillfrågat.³⁵ En risk för omedveten överföring aktualiseras också om vittnet och den misstänkte bor på en mindre ort eller i samma stadsdel.³⁶ Det ligger en viss fara i att anlita poliser som figuranter eftersom deras utseenden kan vara kända för allmänheten. I stora polisdistrikt är dock risken inte särskilt stor.³⁷

³⁰ Granhag, *Vittnespsykologi*, 2001, sid. 90-91

³¹ Christianson, *Rättspsykologi*, 1996, sid.177

³² Christianson, *Rättspsykologi*, 1996, sid.178-179

³³ Gustavsson, Palmerättegången, *Advokaten* 1990, sid. 144

³⁴ Bring, Diesen och Schelin, *Förundersökning*, 1999, sid. 214

³⁵ Christianson, *Rättspsykologi*, 1996, sid.178-179

³⁶ Björkman, C Diesen, F Forssman, P Jonsson, *Bevis –Värdering av erkännande, konfrontationer, DNA och andra enstaka bevis*, 1997, sid. 173

³⁷ *RPS Rapport 1990:3*, sid. 33

V. *Betona att gärningsmannen kan men inte behöver finnas med bland de personer som presenteras i konfrontationsgruppen.*

Denna regels syfte är att se till att vittnets val blir absolut, inte relativt. Man bör vara observant på att poliser inte får förmedla ett intryck av att vara säkra på att de har rätt gärningsman.³⁸

VI. *Fråga vittnet hur säker han är på sin identifikation omedelbart efter identifikationen.*

Rätten intresserar sig ofta för vittnets subjektiva säkerhet. Det är vid konfrontationstillfället som vittnet ska tillfrågas om denna. Processer efter själva konfrontationen kan nämligen påverka vittnet så att det blir säkrare på sin identifikation trots att identifikationens tillförlitlighet inte ökat. Exempelvis om vittnet får reda på att även andra vittnen pekade ut samma misstänkte kan detta få avsevärd effekt på vittnets säkerhet.³⁹

VII. *Dokumentera hela konfrontationen.*

Både konfrontationsgruppens utseende och beteende samt övriga deltagares beteende bör dokumenteras med bandspelare eller videokamera. Denna dokumentation kan bl.a. ge svar på om konfrontationsgruppens sammansättning hållit god kvalitet eller om vittnet utsatts för otillbörlig påverkan.⁴⁰

VIII. *Separata konfrontationsgrupper för olika vittnen*

Tillfälligheter i urvalet av figuranter kan ställa till problem. Någon figurant kan vara extremt lik gärningsmannen, alla figuranter kan vara väldigt olika honom osv. Skapar man olika uppsättningar för olika vittnen minimeras effekterna av sådana tillfälligheter.⁴¹ Personerna i konfrontationsgruppen bör absolut presenteras i olika ordning för olika vittnen. I mindre polisdistrikt kan det finnas praktiska begränsningar när det gäller möjligheterna att efterkomma den förstnämnda rekommendationen.

IX. *Den polis som utför konfrontationen bör vara ovetande om vem som är den misstänkte i konfrontationsgruppen*

Med denna regel minimeras risken att polisen omedvetet kommunicerar till vittnet vem den misstänkte är. Även denna rekommendation kan vara svår att efterkomma i praktiken.⁴²

Christianson anger att videokonfrontationer fungerar lika bra som personkonfrontationer. Den sistnämnda gör det dock möjligt för personerna i konfrontationsgruppen att utföra olika handlingar och inta olika poser om vittnet föreslår det under konfrontationen. fördelarna med en videokonfrontation är att det kan skapas en mer avspänd situation och att det finns möjlighet att "frysa" bilden av en person i en viss vinkel. Det blir

³⁸ Christianson, *Rättspsykologi*, 1996, sid. 178-179

³⁹ Christianson, *Rättspsykologi*, 1996, sid. 180

⁴⁰ Christianson, *Rättspsykologi*, 1996, sid. 180-181

⁴¹ Christianson, *Rättspsykologi*, 1996, sid. 181

⁴² Christianson, *Rättspsykologi*, 1996, sid. 182-183

möjligt att detaljstudera och upprepa personernas rörelsemönster.⁴³ Kostnadsfördelar tillkommer också.⁴⁴ Hannu Tapani Klami – professor i allmän rättslära – betonar dock att videokonfrontationer brister i ett väsentligt avseende på grund av att vittnet med hjälp av dem inte kan jämföra gärningsmannens kroppsbyggnad mot sin egen.⁴⁵ I de fall rösten kan ge vittnet vägledning kan det tänkas att denna blir lättare att känna igen i verkligheten. En videokonfrontation kan också jämföras med en fotokonfrontation. I videokonfrontationen är det betydligt lättare för vittnet att bedöma figuranternas kroppsbyggnad än vad det är i fotokonfrontationer. I en videokonfrontation kan det dessutom vara möjligt att vittnet känner igen den misstänktes gång.

En konfrontation kan utföras i en formell miljö eller i en reell miljö. En personkonfrontation i ett förevisningsrum på polishuset eller på en väl upplyst insynsfri polisgård sker i formell miljö. Här strävas det efter optimala förhållanden. I reell miljö är målsättningen med konfrontationen att den ska genomföras utifrån samma förhållanden som den ursprungliga iakttagelsen gjordes, exempelvis att vittnet från en dold plats iakttar människor på en gata eller ett torg när ljusförhållandena är som de var vid vittnets första iakttagelse. Emellertid kan också konfrontation i formell miljö genomföras med vissa realistiska inslag t.ex. att vittnet får iaktta figurerna utan glasögon om så var fallet vid vittnessituationen. Rikspolisstyrelsen är av den uppfattningen att personkonfrontation i reell miljö bör undvikas. Det är svårt att exakt efterlikna de betingelser som rådde vid vittnessituationen. Misslyckas man med detta skapas ytterligare felkällor. Att till exempel låta vittnet inta samma mängd alkohol som vid iakttagelsetillfället är dessutom etiskt stötande.⁴⁶ Christianson för sin del, anser emellertid att det kan underlätta betydligt om vittnet vid förhörstillfället befinner sig på samma plats, vid samma tidpunkt på dygnet och med motsvarande personer omkring sig.⁴⁷

Begreppet funktionell storlek utvecklades på slutet av 1970-talet. Det syftar på det antal figuranter som i praktiken finns i en konfrontationsuppsättning, till skillnad från det nominella antalet som rätt och slätt syftar på antalet figuranter i konfrontationen. I en extrem situation är skillnaden mellan funktionell storlek och nominell storlek uppenbar, såsom t.ex. när vittnet beskrivit en färgad förövare och en färgad person placeras i en konfrontation tillsammans med fem vita figuranter. I detta rätt absurda exempel är det nominella antalet 6 men funktionellt sett är det en konfrontation bestående av bara en enda person. Ett annat exempel är om ett vittne uppgett fem kännetecken i signalementet och alla figuranter stämmer in på minst fyra av dem – alla saknar olika kännetecken, men den sista figuranten stämmer in på allt. Eftersom vittnet vet vad han gett för signalement kan han misstänka

⁴³ Christianson, *Rättspsykologi*, 1996, sid. 182-183

⁴⁴ *RPS Rapport 1990:3*, sid. 48-49

⁴⁵ Klami, *Mordet på Olof Palme – en bevisteoretisk analys*, 1990, sid. 30-31

⁴⁶ *RPS Rapport 1990:3*, sid. 19-21

⁴⁷ Christianson, *Psykologisk expertis i rättssalarna – får vi bättre domstolsbeslut?*, *SvJT* 1992, sid. 324

att de som saknar något av kännetecknen inte i egentligen är misstänkta av polisen. Även i detta fall är den funktionella storleken på konfrontationen ett. Experiment har visat att låga funktionella storlekar befrämjar falska⁴⁸ identifikationer i fall där den riktige målpersonen är frånvarande i konfrontationen. En ökning av den funktionella storleken innebär ingen signifikant skada på förmågan att identifiera den riktige gärningsmannen i en konfrontation med målpersonen närvarande.⁴⁹

2.4 Tolkandet av en vittneskonfrontation

Förutom dessa rekommendationer finns det en mängd faktorer att beakta för att bedöma sannolikheten för en korrekt identifikation. Exempel på positiva faktorer *vid observationstillfället* är om ett vittne utsatts för upprepade exponeringar av gärningsmannen eller varit bekant med gärningsmannen sedan tidigare. Exempel på negativa faktorer *vid observationstillfället* är om vittnet såg gärningsmannen under en neutral och vardaglig händelse eller under dåliga ljusförhållanden. Exempel på positiva faktorer *vid konfrontationstillfället* är om vittnet uppvisat en stark emotionell minnesreaktion, gjort en spontan korrigerande utpekades utseende, vilken kan bekräftas, eller uppvisat en automatisk, direkt och helhetsinriktad igenkänningsprocess. Negativa faktorer kan vara att lång tid förflutit sedan observationen, att den misstänkte avvikit från övriga figuranter, om vittnet sett den misstänkte tidigare, t.ex. i massmedia, vilket var fallet med ”35-åringen” som i Anna Lindh-målet oskyldigt pekades ut som ”NK-mannen”, eller om vittnet resonerat sig fram till vem som måste vara gärningsmannen.⁵⁰

Rent allmänt bör påpekas att forskning visat på måttliga individuella skillnader när det gäller minnesförmågan avseende ansikten. Vissa människor är emellertid allmänt sett mer benägna att identifiera någon i en konfrontation. Vittnets intressen eller tidigare erfarenheter bestämmer också i viss mån minnesprestationen; det har t.ex. visat sig att kvinnor minns kläder bättre än män, medan män minns bilmodeller bättre.⁵¹

En relevant faktor vid inkodningen av en händelse är att vittnen minns mer korrekt när vittnet inte har några speciella förväntningar.⁵²

⁴⁸ Betydelsen av termen ”false identification”, vilken Lindsay och Wells använt sig av, är reserverad för fall där vittnet pekar ut en misstänkt som är oskyldig, istället för en figurant. - Wells, What Do We Know About Eyewitness Identification, *American Psychologist* (1993), sid. 557.

⁴⁹ Wells, What Do We Know About Eyewitness Identification, *American Psychologist*, 1993, sid. 562-563

⁵⁰ För utförligare lista över påverkansfaktorer se Christianson, *Rättspsykologi*, 1996, sid. 184

⁵¹ Christianson, *Rättspsykologi*, 1996, sid.189-190

⁵² Christianson, Psykologisk expertis i rättssalarna – får vi bättre domstolsbeslut?, *SvJT* 1992, sid. 320

En kritisk faktor under framplöckningen är att små olikheter i hur en fråga ställs kan påverka minnesbilden och resultera i skilda svar. Jämför ”vilken hastighet tror du att bilen hade när den kraschade mot vägräcket?” med ”vilken hastighet hade bilen när den stötte emot vägräcket?”. Lösa instruktioner till ett vittne som ”oroa dig inte för misstag” resulterar i fler misstag än om vittnet fått strikta instruktioner som ”var noga med att inte göra misstag”. Forskning har också visat att om förhållanden är en person med hög status får han fram mer information från vittnet än om personen har låg status.⁵³

Den s.k. Devlinkommissionen var en engelsk undersökning från 70-talet som visade att 73 % av alla fall där det endast förekom bevisning i form av en eller flera positiva identifikationer, ledde till fällande dom. Därtill har amerikanska forskare hävdade att felaktiga identifikationer är den främsta enskilda orsaken till att oskyldiga personer döms.⁵⁴ De senaste åren har över 100 oskyldigt dömda personer i USA, som dömts till långa fängelsestraff, friats mot bakgrund av DNA-bevisning. Cirka 75 % av dessa hade fallit offer för just identifikationsbevisning.⁵⁵ Svenska och amerikanska förhållanden skiljer sig åt, men även i Sverige är personidentifikation en central och värdefull slags bevisning, men också en bevisning som under olyckliga omständigheter kan leda till felaktiga domslut.⁵⁶

I Bevisprövning i brottmål poängterar Diesen att det måste skiljas mellan utpekanden, där vittnet identifierar någon han redan är utseendemässigt bekant med, och utpekanden av någon som före gärningen var okänd för vittnet. Den senare typen av identifieringar bör som huvudregel inte läggas till grund för en fällande dom utan stöd av annan bevisning, eftersom allt en konfrontationsidentifiering egentligen säger är att ”den utpekade mer än övriga i gruppen liknar gärningsmannen”.⁵⁷

⁵³ Christianson, *Psykologisk expertis i rättssalarna – får vi bättre domstolsbeslut?*, *SvJT* 1992, sid. 323

⁵⁴ Christianson, *Rättspsykologi*, 1996, sid. 170

⁵⁵ Christianson och Granhag, *Polispsykologi*, 2004, sid. 239, Wells and Olson, 2003, *Eyewitness Testimony, Annual Review of Psychology*, sid. 278

⁵⁶ Christianson, *Rättspsykologi*, 1996, sid. 170

⁵⁷ Diesen, *Bevisprövning i brottmål*, 2002, sid.44

3 Vad innebär simultan respektive sekventiell metod?

Det finns två typer av vittneskonfrontationer, simultan och sekventiell. I den simultana konfrontationen står alla figuranter uppställda bredvid varandra. Detta är den klassiska och fortfarande mest använda metoden. I den sekventiella vittneskonfrontationen, vilken uppfanns av Lindsay och Wells 1985⁵⁸, blir figuranterna presenterade en efter en.⁵⁹ Även när fotografier visas för vittnet kan dessa presenteras simultant (alla bilder kan betraktas samtidigt i ett dokument) respektive sekventiellt (bilderna visas en i taget och kan inte ses samtidigt). Illustration från Granhags bok se bilaga A.

Metoderna hänger samman med begreppen relativ och absolut bedömning. Den förstnämnda innebär att vittnet pekar ut den figurant som bäst stämmer överens med den minnesbild han eller hon har av gärningsmannen. Vittnet jämför härvid de olika figuranterna sinsemellan.⁶⁰ Olyckligtvis kommer den relativa bedömningsstrategin att producera ett bekräftande svar även om gärningsmannen är frånvarande i konfrontationen, detta eftersom det fortfarande återstår en person i konfrontationen som liknar gärningsmannen mer än övriga figuranter.⁶¹ En absolut bedömning innebär däremot att vittnet jämför sin minnesbild av gärningsmannen med respektive figurant. Matchar figuranten minnesbilden pekas denne ut som identisk med gärningsmannen. Den vittnespsykologiska forskningen rekommenderar att vittnet pekar ut personen efter en absolut bedömning. Då minimeras risken för att vittnet bara pekar ut den figurant som är *mest lik* den bild vittnet har av gärningsmannen. Vid en simultan vittneskonfrontation tenderar vittnen att göra en relativ bedömning. Vid en sekventiell vittneskonfrontation är tendensen den motsatta; en absolut bedömning görs.⁶²

⁵⁸ Lindsay & Wells, G.L, Improving eyewitness identifications from lineups: simultaneous versus sequential lineup presentation, *Journal of Applied Psychology*, (1985), sid. 556-564

⁵⁹ Granhag, *Vittnespsykologi*, 2001, sid. 86

⁶⁰ Granhag, *Vittnespsykologi*, 2001, sid. 87

⁶¹ Wells, What Do We Know About Eyewitness Identification, *American Psychologist*, (1993), sid. 560

⁶² Granhag, *Vittnespsykologi*, 2001, sid. 87-89, Wells, Malpass, R. C. L. Lindsay, Fisher, Turtle, Fulero, From the lab to the police station - A Successful Application of Eyewitness Research, *American psychologist* (2000), sid. 586

4 Går det att dra slutsatser beträffande verkligheten från psykologiska experiment?

Inom den forensiska psykologin⁶³ har det vuxit fram ett forskningsområde som studerar vittneskonfrontationer med huvudsakligen experimentella metoder. Försökspersoner, som ska föreställa vittnen, får se brottssekvenser som antingen spelas upp framför dem eller är upptagna på video – s.k. staged crimes. Därefter ska de s.k. vittnena försöka identifiera ”gärningsmannen” i simulerade vittneskonfrontationer.⁶⁴

Frågan är om det är möjligt att jämföra resultat från laboriestudier med händelser från verkliga livet? Är det kanske så att graden av stress är så påtagligt lägre i en experimenthändelse att det inte går att generalisera till autentiska traumatiska situationer? Enligt vissa vittnespsykologiska forskare har stress generellt sett en negativ effekt på personers minnen. Det är en uppfattning som de baserar på äldre laboratorieundersökningar. Andra forskare, t.ex. John Yuille, vilka huvudsakligen studerat autentiska händelser och särskilt våldsbrott, anser att den ökade grad av stress som finns i den realistiska situationen inte leder till någon försämrad minnesprestation. I några studier har personer uppvisat en hög stressnivå, och ibland även en viss rädsla, när de fått titta på filmer och bilder. Trots att förståndet säger att det som sker är fiction agerar personerna känslomässigt och instinktivt. Kort sagt kan simuleringsstudier i ett laboratorium mycket väl framkalla ett känslomässigt tillstånd som tillåter studier av dess effekter på minnet.⁶⁵

Det har gjorts jämförelser mellan hur offer skiljer sig från åskådare när det gäller minnesbilderna av faktiska brott. Forskarna Hosch och Cooper undersökte år 1982 om personer som blivit bestulna varit mer uppmärksamma än åskådare till samma brott. Forskarnas hypotes var att personer som fallit offer för brotten skulle minnas mer än vittnen som bara varit åskådare. En konsekvens av detta skulle vara att offer skulle vara mer korrekta och säkra vid ett utpekande av gärningsmannen. Dock fann forskarna ingen statistiskt säkerställd skillnad mellan offer och åskådarvittnen. I en studie av Hosch och Bothwell år 1990 konstaterades att offer inte uppvisade högre stressnivåer än åskådare till brottet. Däremot kunde de förstnämnda ge en bättre verbal beskrivning av gärningsmannen. Slutsatsen blir att vittnen, som oftast är åskådare i en laboratoriesituation,

⁶³ Forensisk psykologi är den gren av psykologin som ska integrera det psykologiska kunskapsområdet i det juridiska och kriminalpolitiska sammanhanget.

– <http://www.psychology.su.se/units/cogn/forensic/forensisk.html>

⁶⁴ Christianson, *Rättspsykologi*, 1996, sid. 171

⁶⁵ Christianson, *Traumatiska minnen*, 2002, sid. 92-94

inte nödvändigtvis behöver minnas kvalitativt annorlunda jämfört med offer i en verklig situation.⁶⁶

Det bör påpekas att det i verkliga situationer finns problem som inte existerar i laboratoriet. Utgångspunkten i intervjustudier och fältstudier är vittnets egna upplevelser, vilka oftast är omöjliga att kontrollera. De facto är det ju så att en vittnesberättelse kan vara tydlig och konsekvent, men ändå felaktig, vilket har visats i fall där fotografier och filmer kunnat visa vad som verkligen har skett.

Vid verkliga vittnessituationer finns det en begränsad möjlighet att med experimentell manipulation fastställa olika variabelers verkan. Så kallade systemvariabler, kan visserligen manipuleras både i riktiga fall och i experiment.⁶⁷ Det är variabler som står under direkt kontroll av rättsystemet, som till exempel antalet figuranter i konfrontationen och hur valet av figuranter görs. Så kallade "estimator variables" - uppskattningsvariabler däremot, är faktorer som rättsystemet har liten eller ingen kontroll över och vilka bara kan uppskattas. Exempel på sådana är graden av stressnivå som vittnet upplever i brottsögonblicket och summan av den tid som ögonvittnet såg gärningsmannen under brottsincidenten. Dessa faktorer kan bara manipuleras i laboratoriestudier, rörande verkliga händelser kan de endast uppskattas post hoc.⁶⁸

En kritik som kan riktas mot experimentstudier är att ögonvittnen i sådana inte är så försiktiga i sina identifikationsbeslut som riktiga vittnen. Detta beror på att det inte medför några verkliga konsekvenser för en felaktigt identifierad person. Istället behandlas experimentsituationen mer som en lek.⁶⁹ I vissa studier låter man därför försökspersonerna tro att de medverkar i utredningen av ett riktigt brott.

Det typiska ögonvittnesexperimentet görs på en grupp psykologistudenter. Den typiske psykologistudenten skiljer sig från ett riktigt vittne inte bara i demografiska hänseenden utan även i det att han inte är personligen berörd av brottet.⁷⁰ Frågan är hur stort detta problem är? Det är sant att t.ex. väldigt små barn och äldre tenderar att vara mindre tillförlitliga och exakta, jämfört med den typiske studenten, men det verkar inte vara några fundamentala skillnader i de principer som styr äldres resp. yngres uppträdande som ögonvittnen. En studie av O'Rourke, Penrod, Cutler och Stuve år 1989 fann t.ex. centrala och viktiga effekter av ögonvittnets ålder (vilka varierade från 18-74), men åldern interagerade inte med andra manipulerade variabler.

⁶⁶ Christianson, *Traumatiska minnen*, 2002, sid. 94

⁶⁷ Wells, What Do We Know About Eyewitness Identification, *American Psychologist*, 1993, sid. 555

⁶⁸ Sporer, Malpass, Koehnken, *Psychological Issues in Eyewitness Identification*, sid. 23-24, 290, Wells, What Do We Know About Eyewitness Identification, *American Psychologist*, 1993, sid. 555, Malpass, Koehnken, *Psychological Issues in Eyewitness Identification*, sid. 23-24

⁶⁹ Wells, What Do We Know About Eyewitness Identification, *American Psychologist*, 1993, sid. 555

⁷⁰ Sporer, Malpass, Koehnken, *Psychological Issues in Eyewitness Identification*, sid. 290

Precis som Bass and Firestone noterat år 1980, kommer undersökningens psykologiska attribut att påverka generaliseringen av resultaten lång mer än studiens objektiva drag, såsom t.ex. urvalets demografiska karaktär. Om försökspersonerna tror att de bevittnat ett riktigt brott, i vilket viktigt hänseende skiljer de sig då från människor som bevittnat ett riktigt brott?⁷¹ Till exempel varierar vittnesåldern i verkligheten också.

Ett problem med laboratoriestudier är att etiskt kunna försvara att försökspersoner i forskningssyfte utsätts för stark känslomässig stress. När obehag, stress och starka känslor ska framkallas i en experimentsituation måste det därför ske med stor försiktighet, och undersökningarna bör lämpligen ha prövats i förväg av en forskningsetisk kommitté.⁷²

⁷¹ Gary L Wells, What Do We Know About Eyewitness Identification, *American Psychologist*, 1993, sid. 555

⁷² Christianson, *Traumatiska minnen*, 2002, sid. 93

5 En jämförelse av metodernas utfall

Begreppet statistisk säkerhet är av stor betydelse för den här delen av uppsatsen. Skillnaden mellan olika storleksförhållanden, oavsett om den presenteras i siffror eller procent, är endast intressant om den är tillräckligt stor för att inte kunna tillskrivas slumpen.⁷³

5.1 Vetskap om antalet figuranter i konfrontationsuppsättningen

Forskarna Lindsay och Wells förde år 1985 ett resonemang om huruvida en sekventiell presentation skulle upphäva möjligheten för ett vittne att använda en relativ bedömningsstrategi. Detta eftersom ett ögonvittne kan göra bedömningen att en given figurant (exempelvis nr. 3) är en relativt bättre "match" till gärningsmannen än en tidigare visad figurant, dvs. bättre än antingen nr. 1 eller nr. 2, men vittnet kan inte vara säkert på om en efterföljande figurant inte ska visa sig vara en ännu bättre "match" än den figurant som det redan fått titta på. I Lindsays och Wells originalexperiment för att testa sekventiell presentation gentemot simultan presentation (1985) berättade forskarna inte för vittnena hur många figuranter som de till slut skulle få se. Resultatet visade att den sekventiella metoden producerade färre falska identifikationer i konfrontationer där gärningsmannen var frånvarande, men visade ingen signifikant minskning avseende säkra (accurate) identifikationer i konfrontationsuppsättningar med gärningsmannen närvarande. Av personerna som upplevde en simultan presentation utan målperson gjorde 43 % en falsk identifikation, medan det endast var 17 % som gjorde en falsk identifikation efter den sekventiella visningen (utan målperson).⁷⁴

Cutler och Penrod upprepade sedan den sekventiella metodens överlägsna effekt under förutsättning av att ögonvittnena visste det totala antalet figuranter som de skulle få se.⁷⁵ I en direkt jämförelse mellan förhållandet att ögonvittnena visste eller inte visste hur många figuranter de skulle få se i en sekventiell presentation visade Lindsey, Lea, Fulford år 1991 att den sekventiella metoden var överlägsen den simultana, oavsett vittnenas eventuella vetskap om antalet figuranter i konfrontationsuppsättningen.

⁷³ Cutler, Penrod, *Mistaken Identification, the eyewitness, psychology and the law*, 1995, sid. 60

⁷⁴ Lindsay och Wells, Improving Eyewitness Identifications from Lineups: Simultaneous versus Sequential Lineups Presentations, *Journal of Applied Psychology*, (1985), sid. 556, 558-561, Cutler, Penrod, *Mistaken Identification, the eyewitness, psychology and the law*, 1995, sid. 128

⁷⁵ B.L Cutler och S.D. Penrod, Improving the Reliability of Eyewitness Identification: Lineup Construction and Presentation, *Journal of Applied Psychology*, (1988), sid. 281-290

Emellertid fungerade den sekventiella metoden märkbart bättre om ögonvittnena inte var medvetna om de antal figuranter de skulle få se.⁷⁶ Förmodligen tenderade ögonvittnen som visste att de var nära slutet av valsekvensen (sequence of options) att falla tillbaka på gissningar om sannolikheten att en eller två av de återstående figuranterna skulle visa större relativ likhet med gärningsmannen än den figurant de tittar på för ögonblicket.⁷⁷

5.2 Ögonvittnens tillförlitlighet, säkerhet och beslutstid samt målpersonens position

Sporer⁷⁸ genomförde en studie för att undersöka identifikations tillförlitlighet i sekventiell resp. simultan presentation. En intention med studien var att försöka göra en mer fingraderad analys av relationen tillförlitlighet gentemot vittnets egen säkerhetsbedömning (självförtroende), genom att skilja på personer som gjorde ett val och "ickeväljare". Beslutstiden för identifikationsvalet föreslogs sedan som en bedömningsvariabel för att förutsäga identifikationstillförlitligheten. Föremål för studien var 72 kvinnliga studenter mellan 19 och 32 år. Brottet förevisades genom att försökspersonerna fick titta på film.

Sporers studie gick helt i linje med tidigare experiment gjorda av bland annat Lindsay och Wells år 1985 och Cutler och Penrod år 1988 ifråga om att frekvensen av falska identifikationer i konfrontationer utan målperson, var substantiellt färre i den sekventiella presentationen än i den simultana. (38,9 % jämfört med 72,2). Oron för att sekventiell presentation skulle leda till färre korrekta utpekanden, så att fler brottslingar skulle gå oupptäckta, föreföll ogrundad. De facto förekom nästan samma antal (men ett lågt sådant) korrekta identifikationer i den sekventiella (38,9 %) presentationen som i den simultana (44,4 %).⁷⁹

För de personer som valde någon i konfrontationen var relationen mellan tillförlitlighet och säkerhet efter konfrontationen betydligt högre än för icke-väljare. När det gäller säkerhet före konfrontationen var relationen något mindre för personer som valde någon i konfrontationen än för personer som inte gjorde det. Vittnen som före en identifieringsuppgift tror att de ska känna igen förövaren kanske, eller kanske inte, kommer att göra det korrekt. Men för personer som gjort ett utpekande, kommer säkerheten –

⁷⁶ Lindsay, Lea, and Fulford, Sequential Lineup Presentation: Technique Matters, *Journal of Applied Psychology*, (1991), sid. 741, 744

⁷⁷ Wells, What Do We Know About Eyewitness Identification, *American Psychologist*, (1993), sid. 561-562

⁷⁸ Sporer, Eyewitness Identification Accuracy, Confidence, and Decision Times in Simultaneous and Sequential Lineups, *Journal of Applied Psychology*, (1993), sid. 22, 25

⁷⁹ Sporer, Eyewitness Identification Accuracy, Confidence, and Decision Times in Simultaneous and Sequential Lineups, *Journal of Applied Psychology*, (1993), sid. 30

självförtroendet – att vara mer utslagsgivande för tillförlitligheten än säkerheten hos personer som inte gjort något val.⁸⁰

Forskarna antog att tiden en person tar på sig för att korrekt peka ut någon i konfrontationen skulle vara kortare än tiden för ett inkorrekt utpekande. Detta antagande kunde bara testas i de sekventiella konfrontationerna eftersom beslutstid och säkerhetsbedömningar för varje beslut inte kan avgöras i en simultan konfrontation.⁸¹

Vittnen som tillförlitligt identifierade målpersonen gjorde detta mycket snabbare än vittnen som gjorde en felaktig identifiering av en oskyldig figurant. Bland försökspersoner som inte kunde identifiera någon person i konfrontationsuppsättningen tog korrekta förkastanden längre tid än inkorrekta sådana. Dessa resultat får stöd av Hosch et al. (1989) och Sporer (1992). Beslutstid är en ännu starkare indikation på tillförlitlighet för personer som gjorde ett val i en sekventiell konfrontation, fastän beslutssäkerheten hos vittnena var något mindre indikerande för tillförlitligheten. Ett utpekande som inte skett snabbt är sannolikt felaktigt men ett förkastandebeslut som tar lång tid är troligtvis korrekt. Denna slutsats ger också stöd för Wells teori om relativa gentemot absoluta bedömningar i identifikationsbeslut. I sekventiell konfrontation visste vittnen som hade starka minnen av gärningsmannen tydligen omedelbart att ”detta är personen”. De kom snabbt till beslut och var ganska säkra på sitt val. I stark kontrast tog personer som gjort en falsk identifikation av en oskyldig figurant mycket längre tid på sig. Detta indikerade en mycket svagare överensstämmelse mellan personernas minnesrepresentation av gärningsmannen och det särskilda ansikte de fick framför sig. Att det tog längre tid att komma fram till det falska beslutet verkade påverka personernas säkerhetsbedömning negativt.⁸²

Tydligt var det så i den sekventiella konfrontationen att både tillförlitliga och otillförlitliga identifikationsbeslut gjordes ganska snabbt och med ganska stark övertygelse (hög säkerhet). I konsekvens med detta kan varken beslutstid eller säkerhetsbedömningar hjälpa när man ska uppskatta sannolikheten för tillförlitlighet i en ”ickeväljares” förkastande av en konfrontation.⁸³

Personer i den sekventiella konfrontationen som gjorde korrekta val, gjorde både positiva val och förkastanden av resten av figuranterna i konfrontationen snabbt samt med ganska hög säkerhet. Vittnen som gjorde en falsk identifikation av en figurant gjorde detta val efter relativt långt övervägande och med låg säkerhet medan däremot förkastanden av de andra

⁸⁰ Sporer, Eyewitness Identification Accuracy, Confidence, and Decision Times in Simultaneous and Sequential Lineups, *Journal of Applied Psychology*, (1993), sid. 30

⁸¹ Sporer, Eyewitness Identification Accuracy, Confidence, and Decision Times in Simultaneous and Sequential Lineups, *Journal of Applied Psychology*, (1993), sid. 25

⁸² Sporer, Eyewitness Identification Accuracy, Confidence, and Decision Times in Simultaneous and Sequential Lineups, *Journal of Applied Psychology*, (1993), sid. 31

⁸³ Sporer, Eyewitness Identification Accuracy, Confidence, and Decision Times in Simultaneous and Sequential Lineups, *Journal of Applied Psychology*, (1993), sid. 31

figuranterna gjordes raskt och med hög säkerhet. Dessa analyser ger stöd för uppfattningen att det är teoretiskt möjligt att uppskatta identifikationsstillförlitligheten på basis av beslutstid och den säkerhet som uttrycks i de individuella besluten. Att förlita sig på vittnessäkerhet och beslutstid, även om de kunde visa sig vara närmre relaterade till identifikationsstillförlitligheten bland vittnen som gör ett utpekande, är fortfarande problematiskt i rättstillämpningen. Bland annat påverkas vittnets säkerhet av upprepad utfrågning och ”coachning”, vilket är en vanlig form av vittnesförberedelse. En lösning skulle kunna vara att vittnet videofilmas vid tiden för konfrontationsbeslutet och att videobandet därefter inkorporeras i bevisningen. Det bör påpekas att det kan finnas variabler som påverkar identifikations säkerheten men inte identifikationsstillförlitligheten. Samma variabler skulle även kunna påverka beslutstiden.⁸⁴

En intressant fråga för praktiker är om någon position i konfrontationsuppsättningen väljs oftare än någon annan. I förevarande studie presenterades målpersonen lika många gånger på alla positionerna (i det här fallet 6 stycken). Försökspersonerna i den sekventiella konfrontationen visste inte hur många personer de skulle få se totalt. I den sekventiella presentationen skiljde sig inte spridningen på vittnenas val av någon av de sex positionerna från slumpen. I den simultana presentationen var fotografierna arrangerade i två rader (raka linjer) med tre kolumner (bilder) var – 2x3-samling. Även här slumpades målpersonens position om för varje test. Överraskande visade resultatet att spridningen på vittnenas val av någon av positionerna skiljde sig från slumpen. Av 27 gjorda val var 11 på positionen 5, mittenansiktet i bottenraden. En spekulerande förklaring, av Stephan Krätzler, är att mittenpositionen är ett naturligt centrum för fokuseringen (natural center of focus) när fotografier visas som de var i den aktuella studien. Varje konfrontationsmedlem var porträtterad både framifrån och i 90 graders profil, den förra alltid placerad ovanpå den senare. Den centrala fokuset på position 5 skulle vara på bilden där figuranten presenterades framifrån, vilken också var den mest valda.⁸⁵

5.3 Ska vittnen få en andra chans att se konfrontationsuppsättningen?

R.C.L. Lindsay, James A. Lea, and Jennifer A. Fulford ville testa hur vittnen påverkas av att få en andra möjlighet att identifiera någon efter att tidigare ha deltagit i en sekventiellt presenterad konfrontation. Forskarna iscensatte ett brott framför oförberedda studenter. Studenterna fick senare identifiera gärningsmannen i konfrontationer presenterade sekventiellt eller simultant och där gärningsmannen antingen var närvarande eller inte. Försökspersonerna var 180 till antalet. Medelvärdet och medianvärdet

⁸⁴ Sporer, Eyewitness Identification Accuracy, Confidence, and Decision Times in Simultaneous and Sequential Lineups, *Journal of Applied Psychology*, (1993), sid. 31

⁸⁵ Sporer, Eyewitness Identification Accuracy, Confidence, and Decision Times in Simultaneous and Sequential Lineups, *Journal of Applied Psychology*, (1993), sid. 27, 30

avseende vittnenas ålder var 19 år. Lika många vittnen såg simultan konfrontation som sekventiell. 60 vittnen fick se en konfrontation med målpersonen närvarande, 120 stycken fick se en konfrontation där målpersonens foto var ersatt med en bild på en person som skulle representera en oskyldig misstänkt gripen p.g.a. att han stämde in på beskrivningen av gärningsmannen. Precis som Lindsay och Wells tidigare har kommit fram till, var antalet tillförlitliga identifikationer inte signifikant annorlunda i den simultana konfrontationen (56,7 %) än i den sekventiella (46,7 %). Däremot var korrekta förkastanden signifikant vanligare i sekventiella konfrontationer (76,7 %) än i simultana konfrontationer (43,3 %). Alltså upprepades Lindsay och Wells tidigare rapporter om den sekventiella presentationens effekter. Mer relevant är de beslut som vittnen fattade om de fick se sekventiell konfrontation följt av en simultan sådan. Genom att tillåta vittnena att se konfrontationen en andra gång producerades en liten ökning i tillförlitliga utpekanden (från 46,7 % till 53,3 %), men av allt att döma skulle polisen inte uppnå substantiellt fler korrekta identifikationer genom att låta vittnen som sett en sekventiell konfrontation få se en simultan konfrontation. Troligen borde polisen inte be ett vittne som redan identifierat den misstänkte att göra en andra identifikation. Om bara de som inte valt den misstänkte fick göra ett andra val så skulle den slutliga procentsatsen för korrekta identifikationer ha blivit 60,0 %, jämfört med 46,7 % för de första valen. När vittnen, som fått se en sekventiell presenterad konfrontation utan målperson, fick en andra chans att identifiera någon, ändrade 36,7 % av vittnena sina identifikationsbeslut. Korrekta förkastanden minskade från 77 % till 55 %. Kanske vittnen som inte identifierat någon och sedan ges en andra chans känner att ledaren för experimentet antyder att deras första beslut var inkorrekt? Det här skulle också kunna uppstå om en polis i verkligheten skulle följa samma procedur. Antalet falska identifikationer ökade signifikant, nämligen från 5 % till 26,7 %. Av försökspersonerna i den gärningsmannafria gruppen vilkas första och andra identifikation skiljde sig åt ändrade sig fyra personer från en inkorrekt till en korrekt identifikation medan 18 ändrade sig från en korrekt identifikation till en felaktig. Två vittnen ändrade sig från en felaktig identifikation till en annan felaktig identifikation. Sammantaget ansåg forskarna att en andra chans att göra en identifikation helt och hållet eliminerade fördelarna med en sekventiell konfrontation.⁸⁶

Lindsay, Lea och Fulford utförde ytterligare ett experiment, denna gång med 32 deltagare, varav 15 män och 17 kvinnor. Även här iscensattes ett brott framför oförberedda studenter. Alla vittnena fick därefter se en sekventiell konfrontationsuppsättning utan målperson. Konfrontationen var extremt biased - snedvriden⁸⁷. Endast den oskyldigt misstänkte hade samma t-shirt

⁸⁶ Lindsay, Lea, and Fulford, Sequential Lineup Presentation: Technique Matters, *Journal of Applied Psychology*, (1991), sid. 742-743, Cutler, Penrod, *Mistaken Identification, the eyewitness, psychology and the law*, 1995, sid. 129

⁸⁷ Vittnesinstruktioner som är "biased" antyder eller gör det uppenbart för vittnet att den skyldige personen är med i konfrontationsuppsättningen. –Lindsay, Lea, and Fulford, Sequential Lineup Presentation: Technique Matters, *Journal of Applied Psychology*, (1991), sid. 796.

som bars av gärningsmannen under brottet, ingen av figuranterna liknade den misstänkte, som däremot liknade gärningsmannen, och instruktionerna slog klart fast att gärningsmannen fanns med i konfrontationen. P.g.a. de partiska förutsättningarna förväntades en högre grad av falska identifikationer än vanligt (25 %).

Av större vikt i studien var antalet falska identifikationer under den andra konfrontationspresentationen. Bland vittnen som såg konfrontationen presenterad sekventiellt båda gångerna gjorde 25 % falska utpekanden den första gången och 28 % den andra gången. Det innebar att endast ett vittne ändrade sitt beslut från ett förkastande av konfrontationen till en identifikation av en oskyldig misstänkt. De återstående 15 vittnena stod fast vid sina första beslut. När den andra visningen av konfrontationsgruppen presenterades simultant, gjorde 69 % av vittnena en falsk identifikation. Fem av 16 vittnen, 31 %, ändrade sitt beslut att korrekt förkasta konfrontationen till att göra en falsk identifikation av en oskyldig misstänkt. Två personer ändrade sitt beslut från ett korrekt förkastande till att felaktigt identifiera en vanlig figurant.

Totalt gjordes 72 % korrekta utpekanden i den andra, sekventiellt visade konfrontationen, men endast 12 % av vittnena gjorde korrekta identifieringar i den simultana presentationen. Ytterligare en gång verkar det som om det är ganska farligt att ge vittnen en andra chans att se en konfrontation, speciellt om den presenteras simultant.⁸⁸

Att låta vittnet titta på samma uppsättning ansikten en gång till ökade alltså dramatiskt antalet fel som vittnena gjorde och ökade antalet korrekta identifikationer endast minimalt. Trots att en andra sekventiell presentation inte producerade samma diametrala effekter ökade inte antalet korrekta identifikationer signifikant. Resultatet visar att det inte finns någon anledning att ge vittnet en andra möjlighet att titta på konfrontationsuppsättningen. Även om en sådan procedur användes kan det ifrågasättas om domstolarna skulle acceptera en identifikation av en misstänkt som vittnet tidigare förkastat som gärningsman.

Resultaten är förenliga med åsikten att en relativ bedömningsstrategi är farlig. En andra chans att se konfrontationen tillåter vittnet att jämföra varje ansikte med minnet av redan sedda ansikten. I efterexperimentella diskussioner kommenterade försökspersonerna ofta att de misslyckades med att välja någon från en sekventiellt presenterad grupp utan gärningsman eftersom de inte var säkra på om något av ansiktena de sett var det korrekta och hoppades att det ännu inte hade kommit. Uppenbarligen kunde detta inte ha varit fallet om vittnet blev visat konfrontationsuppsättningen två gånger.

Lindsay, Lea och Fulfords resultat i förening med återupprepade försök av den sekventiella presentationens effekt stärker uppfattningen att polis bör

⁸⁸ Lindsay, Lea, and Fulford, Sequential Lineup Presentation: Technique Matters, *Journal of Applied Psychology*, (1991), sid. 742-743

rekommenderas att använda sekventiell presentation utan möjlighet att se konfrontationsuppsättningen igen.⁸⁹

5.4 Figuranternas klädsel

Hur figuranternas kläder påverkar simultan respektive sekventiell metod har beskrivits av Lindsay, Lea, Nosworthy, Fulford, Hector, LeVan och Seabrook.⁹⁰ De utsatte 180 psykologistudenter för ett fingerat brott och delade upp försökspersonerna i 6 grupper med 30 personer i varje. Sekventiella eller simultana konfrontationer utan målperson presenterades, i vilka ingen hade kläder som liknade de som bars under brottet eller där endast den misstänkte hade kläder som liknade gärningsmannens. Dessutom presenterades snedvridna konfrontationer där målpersonen var närvarande, sekventiellt eller simultant. Resultatet var att sekventiell presentation minskade antalet falska identifikationer signifikant och dramatiskt ökade antalet korrekta förkastanden av konfrontationerna utan målperson. Detta skedde utan någon signifikant minskning i antalet korrekta identifikationer. Antalet falska identifikationer var högst när simultan presentation användes, oavsett om den var snedvriden (33,0 %) eller inte (20,0 %). Det var speciellt uppmanande att notera att antalet falska identifikationer för sekventiellt presenterade grupper utan målperson, var extremt få, oavsett om konfrontationen var snedvriden (6,7 %) eller inte (3,3 %).⁹¹

5.5 Strukturell snedvridning – dåliga figuranter

Senast nämnda författare har även undersökt effekten av strukturell snedvridning eller dåliga figuranter. Försökspersoner var 120 studenter vilka utsattes för ett fingerat brott och delades upp i fyra grupper. Förutsättningarna var att alla figuranterna antingen liknade gärningsmannen väldigt mycket eller att endast den oskyldigt misstänkte gjorde det. Båda konfrontationsuppsättningarna testades simultant såväl som sekventiellt. Forskarnas använde endast konfrontationer där målpersonen saknades.⁹²

När förutsättningen var att figuranterna liknade gärningsmannen identifierade 31,7 % av vittnena en figurant. När figuranterna inte liknade

⁸⁹ Lindsay, Lea, and Fulford, Sequential Lineup Presentation: Technique Matters, *Journal of Applied Psychology*, (1991), sid. 744

⁹⁰ Lindsay, Lea, and Fulford, Sequential Lineup Presentation: Technique Matters, *Journal of Applied Psychology*, (1991), sid. 796-802

⁹¹ Lindsay, Lea, Nosworthy, Fulford, Hector, LeVan och Seabrook, Biased Lineups: Sequential Presentation Reduces the Problem, *Journal of Applied Psychology*, (1991), sid. 798

⁹² Lindsay, Lea, Nosworthy, Fulford, Hector, LeVan och Seabrook, Biased Lineups: Sequential Presentation Reduces the Problem, *Journal of Applied Psychology*, (1991), sid. 798

gärningsmannen pekade 0 % ut en figurant. Helt klart var manipulationen av figuranternas likhet framgångsrik. Det var klart mer sannolikt att den oskyldigt misstänkte skulle bli utpekad i den simultana presentationen (46,5 %) än i den sekventiella (6,7 %). När personerna visades sekventiellt var antalet falska identifikationer identiska (6,7 %) oavsett figuranternas eventuella likhet med gärningsmannen. Falska identifikationer var inte signifikant vanligare i den simultana presentationen med "ickeliknande" figuranter (53,3 %) än i den simultana presentationen med figuranter som liknade gärningsmannen väldigt mycket (40,0 %).

Korrekta förkastanden av konfrontationsuppsättningen var däremot signifikant vanligare när presentationen var sekventiell (80,0 %) än när den var simultan (35,0 %). Så var fallet både vid snedvridna konfrontationer, 93,3 % jämfört med 46,7 %, och inte snedvridna sådana, 66,7 % jämfört med 23,3 %. Resultaten indikerar att sekventiell metod nedbringar falska identifikationer till ett väldigt lågt antal och ökar korrekta identifikationer till ett väldigt högt antal (high rate). Att figuranterna liknar varandra eller att de inte gör det, har ingen signifikant betydelse för identifikationsbesluten i sekventiellt visade konfrontationer.⁹³

5.6 Hur påverkar instruktioner till vittnet konfrontationer utan gärningsmannen

Hur interagerar snedvridna respektive rättvisa/justa instruktioner till vittnet, med simultan respektive sekventiell metod? Lindsay, Lea, Nosworthy, Fulford, Hector, LeVan och Seabrook utförde ett experiment med 120 studenter, som även denna gång, fick bevittna ett fingerat brott. Hälften av vittnena fick snedvridna instruktioner innan de fick se konfrontationsuppsättningen: "The guilty party is in the lineup, all you have to do is pick him out." De återstående vittnena fick justa instruktioner: "Remember, as in a real case, the guilty party may or may not be in the lineup." Alla vittnena fick se en målpersonsfri konfrontation. Efter konfrontationen fick vittnena ta del av en beskrivning av vad absolut resp. relativ beslutsprocess innebär. Vittnena fick därefter indikera vilken process som mest liknade den bedömningsstrategi de använt för att göra sitt identifikationsbeslut.⁹⁴

För de simultana konfrontationerna gällde följande. Falska identifikationer av den oskyldige misstänkte, var signifikant mer sannolika i konfrontationer med snedvridna instruktioner (33,3 %) än i de med justa sådana (13,3 %). När det gällde de sekventiellt presenterade konfrontationerna var skillnaden

⁹³ Lindsay, Lea, Nosworthy, Fulford, Hector, LeVan och Seabrook, Biased Lineups: Sequential Presentation Reduces the Problem, *Journal of Applied Psychology*, (1991), sid. 798-799

⁹⁴ Lindsay, Lea, Nosworthy, Fulford, Hector, LeVan och Seabrook, Biased Lineups: Sequential Presentation Reduces the Problem, *Journal of Applied Psychology*, (1991), sid. 799

mellan falska identifikationer från snedvridna konfrontationer (13,3 %) och inte snedvridna (3,3 %) inte signifikant. Överhuvudtaget var falska identifikationer mer frekventa vid simultana konfrontationer (23,3 %) än från sekventiella (8,3 %). Korrekta identifikationer (förkastande av konfrontationsuppsättningen) återspeglar ett liknande övertag för den sekventiella presentationen. Vittnena förkastade i högre grad en konfrontation som presenterades sekventiellt (81,7 %) än en som presenterades simultant (46,6 %). Ännu en gång var sekventiell presentation överlägsen simultan när konfrontationerna var snedvridna (76,7 % respektive 33,3 % korrekta förkastanden). Det var fortfarande en signifikant skillnad (fastän en mindre sådan) mellan antalet korrekta förkastanden från justa lineup i sekventiell och simultan miljö (86,7 % gentemot 60,0 %).⁹⁵

Vittnena i den sekventiella konfrontationen var signifikant mer benägna att ange att de använt sig av en absolut bedömningsstrategi (85,0 % jämfört med 53,3 %) Vittnen som angav att de använde en absolut bedömningsstrategi gjorde i högre grad korrekta förkastanden än vittnen som uppgav att de använde en relativ bedömningsstrategi (72,4 % jämfört med 32,4 %). Vittnen som uppgav att de använde sig av absoluta bedömningar gjorde också färre falska identifikationer av oskyldiga misstänkta än vittnen som gjorde gällande att de använde relativa bedömningar (9,6 % gentemot 29,7 %). Även inom de simultana konfrontationsförhållandena var korrekta beslut mer sannolika från vittnen som sade att de använde absoluta bedömningsstrategier (62,5 %) jämfört med de som använde relativa sådana (28,6%).⁹⁶

5.6.1 Blanka konfrontationer

Som ett alternativ till sekventiell konfrontation har föreslagits att vittnet skulle kunna titta på två vittnesparader, en i vilken den misstänkte är närvarande och en i vilken han inte är det. Denna procedur skulle minska riskerna att vittnet gör en välgrundad gissning istället för att tänka över varje ansikte separat. Intressant nog funderade Devlinkommissionen över detta förslag men förkastade idén.⁹⁷ Detta berodde bland annat på att engelska psykologer hävdade att pressen på vittnet att peka ut någon, om den misstänkte befinner sig i den sist förevisade paraden, skulle vara ännu större än om det bara funnits en parad.⁹⁸

Gary L Wells, Eric P. Seelau, Sheila M Rydell och C.A Elisabeth Luus är kritiska till idén med en blank konfrontation av två skäl. Dels menar de att

⁹⁵ Lindsay, Lea, Nosworthy, Fulford, Hector, LeVan och Seabrook, Biased Lineups: Sequential Presentation Reduces the Problem, *Journal of Applied Psychology*, (1991), sid. 799

⁹⁶ Lindsay, Lea, Nosworthy, Fulford, Hector, LeVan och Seabrook, Biased Lineups: Sequential Presentation Reduces the Problem, *Journal of Applied Psychology*, (1991), sid. 799

⁹⁷ Ainsworth, *Psychology, law and eyewitness testimony*, 1998, sid. 93

⁹⁸ Smith, *Vidnebeviset. En värdering af afhøringsmetoder og vidneforklaringer*, 1986, sid. 466

det är obefogat kostsamt för polisen att behöva genomföra två konfrontationer för varje vittne. Dels kan ett utbrett användande av blanka konfrontationer resultera i att proceduren blir känd för allmänheten. Författarna föreställer sig vittnen som alltid negerar den första konfrontationen för att de på något sätt lärt sig att den misstänkte alltid uppträder i den andra konfrontationen.⁹⁹ Visserligen skulle polisdistrikten kunna utföra ett visst antal blanka konfrontationer i slumpvis utvalda situationer eller i situationer där det kan misstänkas att vittnet behöver ”träning”. Detta skulle förhindra författarnas nyss beskrivna scenario. Antalet blanka konfrontationer skulle kunna väljas mot bakgrund av distriktets ekonomiska resurser. Men problemet som de engelska psykologerna beskrivit återstår och dessutom bör påpekas svårigheten med att hitta dubbelt så många lämpliga figuranter.

5.7 Kan en sekventiell konfrontation vara att föredra framför simultan trots extrema snedvridningar i konfrontationen?

All snedvridning som beskrivits i de senaste tre kapitlen, kombinerades i en enda procedur för att det skulle kunna utrönas om sekventiell presentation kunde lyckas med att hålla ett lågt antal falska identifikationer trots upprörande eller extremt snedvridna procedurer. 63 psykologistudenter fick se en extremt snedvriden konfrontation. Ingen av figuranterna liknade den misstänkte, men som den oskyldigt misstänkte, valdes en person som var ganska lik både generellt och i ansiktet. Vittnena fick instruktionen ”As in a real case, the guilty party is in the lineup. All you have to do is to pick him out.” Dessutom var endast den oskyldige misstänkte klädd i en t-shirt som var identisk med den gärningsmannen bar under det fingerade brottet. Konfrontationen visades sekventiellt för 32 personer och 31 personer fick se den simultant. Alla vittnen som inte korrekt identifierade den misstänkte valde att inte identifiera någon alls. Falska identifikationer gjordes av 83,9 % av de vittnen som fått se konfrontationen simultant men bara av 25 % av de vittnen som fått se den sekventiellt. Ytterligare en gång lyckades den sekventiella presentationen med att påtagligt minska antalet falska identifikationer från en extremt snedvriden konfrontation.¹⁰⁰

Resultaten av de experiment som gjorts kan sammanfattas enligt följande. Skillnaden mellan antalet falska identifikationer vid simultan respektive sekventiell konfrontation är större än skillnaden i antalet falska identifikationer vid snedvriden respektive inte snedvriden konfrontation. Trots att både sekventiell konfrontation och snedvridning influerar antalet

⁹⁹ Ross, Read & Toglia, *Adult Eyewitness testimony*, 1994, sid. 240

¹⁰⁰ Lindsay, Lea, Nosworthy, Fulford, Hector, LeVan och Seabrook, Biased Lineups: Sequential Presentation Reduces the Problem, *Journal of Applied Psychology*, (1991), sid. 799

falska identifikationer, är det lättare att åstadkomma en sekventiell presentation än att lyckas få tag i väldigt lika figuranter, och detta har troligen större effekt på diagnoser av identifikationsbesluten (on the diagnosticity of identification decisions). Experimentet i 4.6 utgjorde bevis för att sekventiell presentation troligen ökar beroendet av absoluta bedömningsstrategier. Fastän värdet av ”självrappporter” i sådana här fall kan ifrågasättas, var relationen mellan självklassificering och identifikationstillförlitlighet uppmuntrande. Av särskilt intresse är att självrapporter som sade att en absolut bedömning användes förutsade identifikationstillförlitligheten även för vittnen som endast exponerats för simultana presentationer. Detta resultat ger fog för tre slutsatser. 1. Även andra metoder än en sekventiell presentation kan sannolikt öka användandet av en absolut bedömningsstrategi. 2. Som en naturlig följd av punkt 1 skulle det vara möjligt att helt enkelt instruera vittnet som ser en simultan konfrontationsuppsättning att tillämpa en absolut bedömningsstrategi och därmed producera lägre antal falska identifikationer. 3. Att fråga vittnen vilken bedömningsstrategi de använder när de fattar sina beslut skulle kunna kontrollera (postdict) identifikationstillförlitligheten.¹⁰¹

Det behövs fler undersökningar för att ge svar på frågan om andra variationer på sekventiell konfrontationsprocedur har diametrala effekter eller om den sekventiella metoden är lika effektiv under omständigheter som hittills inte studerats t.ex. efter långt dröjsmål eller när förutsättningarna att se gärningsmannen varit dåliga.¹⁰²

5.8 Äldre vittnen jämförda med yngre vuxna vittnen

Memon och Gabbert¹⁰³ har undersökt den sekventiella metodens användbarhet för att minska falska beslut bland äldre vuxna. Unga och äldre vittnen fick se en brottssekvens på video och presenterades senare för en konfrontationsuppsättning, där målpersonen antingen var närvarande eller inte närvarande, och som visades simultant respektive sekventiellt. Före konfrontationen tillfrågades vissa vittnen om sin minnesbild av gärningsmannens ansikte och om hur säkra de var på sin förmåga att kunna peka ut gärningsmannen eller att korrekt förkasta konfrontationen. Totalt 240 deltagare testades individuellt. Av dem var 120 personer studenter i

¹⁰¹ Lindsay, Lea, Nosworthy, Fulford, Hector, LeVan och Seabrook, Biased Lineups: Sequential Presentation Reduces the Problem, *Journal of Applied Psychology*, (1991), sid. 800-801

¹⁰² Lindsay, Lea, Nosworthy, Fulford, Hector, LeVan och Seabrook, Biased Lineups: Sequential Presentation Reduces the Problem, *Journal of Applied Psychology*, (1991), sid. 801

¹⁰³ Memon, Gabbert, Improving the Identification Accuracy of Senior Witnesses: Do prelineup Questions and Sequential Testing help?, *Journal of Applied Psychology*, (2003), sid. 341-347

åldrarna 18-30 år, medelvärde 20,00, och 120 personer var s.k. äldre vuxna i åldrarna 60-80 år – medelvärde 69,20.¹⁰⁴

Resultaten antyder olika mönster beroende på om målpersonen är närvarande eller inte. Följande gällde konfrontationer där *målpersonen var närvarande*. Forskarna kunde inte konstatera att de frågor som vissa vittnen fått haft någon signifikant effekt på konfrontationsbesluten. Den sekventiella metoden genererade färre träffar (korrekta utpekanden) än den simultana. Oddsens för en träff bland de yngre vuxna var strax över fyra gånger så hög i den simultana presentationen som i den sekventiella, bland de äldre tre gånger så höga. Den sekventiella metoden var också förknippad med fler missar – vittnet missar att peka ut målpersonen i en konfrontation d.v.s. gör ett felaktigt förkastande av konfrontationen – än den simultana. För de yngre vuxna var oddsens för en miss sex gånger högre vid den sekventiella visningen än vid den simultana. Sekventiell presentation minskade antalet falska alarm, d.v.s. att vittnet pekar ut en oskyldig person, bland yngre deltagare. Det var inga skillnader avseende de äldre deltagarna. Om något fanns en tendens att den sekventiella metoden ökade antalet falska alarm. Sekventiell metod minskade antalet personer som gjorde något val både gällande äldre och yngre vuxna, så att vittnena mer sannolikt missade målpersonen trots dess närvaro.¹⁰⁵

Följande gällde konfrontationer där *målpersonen var frånvarande*. Inte heller nu kunde forskarna konstatera att de frågor vissa vittnen fått, haft någon signifikant effekt på konfrontationsbesluten. Åldern hade däremot en signifikant effekt på vittnenas tillförlitlighet. Yngre vuxna gjorde dubbelt så många korrekta förkastanden som äldre vuxna. Både yngre och äldre gjorde signifikant fler korrekta förkastanden under sekventiella testförutsättningar än under simultana. Äldre vuxna var emellertid signifikant mer benägna att identifiera en figurant.¹⁰⁶

Resultaten visade att i jämförelsen med den yngre åldersgruppen var äldre vittnen mer benägna att göra en falsk eller figurantidentifikation i varje konfrontationssituation utom simultan konfrontation med målperson närvarande. I den situationen var det ingen skillnad jämfört med yngre vuxna.¹⁰⁷ Skillnaden i resultat hos olika åldersgrupper kunde alltså inte avlägsnas genom sekventiell metod. Utan tvekan minskar en sekventiell presentation sannolikheten för att en oskyldig person pekas ut i

¹⁰⁴ Memon, Gabbert, Improving the Identification Accuracy of Senior Witnesses: Do prelineup Questions and Sequential Testing help?, *Journal of Applied Psychology*, (2003), sid. 341, 342-343

¹⁰⁵ Memon, Gabbert, Improving the Identification Accuracy of Senior Witnesses: Do prelineup Questions and Sequential Testing help?, *Journal of Applied Psychology*, (2003), sid. 343-344

¹⁰⁶ Memon, Gabbert, Improving the Identification Accuracy of Senior Witnesses: Do prelineup Questions and Sequential Testing help?, *Journal of Applied Psychology*, (2003), sid. 344

¹⁰⁷ Memon, Gabbert, Improving the Identification Accuracy of Senior Witnesses: Do prelineup Questions and Sequential Testing help?, *Journal of Applied Psychology*, (2003), sid. 344

konfrontationen. Men om den genuina gärningsmannen är i konfrontationen kan sekventiell presentation alltså i vissa situationer minska sannolikheten för en korrekt identifikation.¹⁰⁸

5.9 Barn som vittnen

Forskningen har främst undersökt barns minnen och hur de återgett händelser. Betydligt färre undersökningar har utvärderat barns förmåga att identifiera okända personer. Parker har både år 1989 och år 1993 gjort iakttagelser innebärande att barn är mer benägna att identifiera en oskyldig person när de konfronteras med en identifieringsuppgift än vuxna. Alltså ska barn vara benägna att antingen göra en falsk identifikation som kan leda till felaktiga domar, eller välja en figurant, vilket diskrediterar barns trovärdighet som ögonvittnen.¹⁰⁹

Parker och Ryan gjorde år 1993 ett experiment för att undersöka om sekventiell presentation minskade falska identifikationer bland barnvittnen. Forskarna ville också ta reda på om träning av barn kunde förbättra identifikationsresultaten. Hälften av barnvittnena fick förutom den egentliga identifieringsuppgiften även träningsuppgiften att försöka peka ut experimentledaren bland endast tre bilder – där han inte fanns med.¹¹⁰ Genom att ge vittnena feedback som indikerade att ”ingen av dem” är den riktiga responsten till en konfrontationsuppsättning utan målperson, ökade antalet korrekta förkastanden i simultana konfrontationer. Anledningen var antagligen att vittnena frigjordes från uppfattade anspråk på att identifiera någon. Antalet korrekta identifieringar påverkades inte signifikant vare sig i sekventiell eller i simultan konfrontation.¹¹¹

År 1995 upprepade Lindsay et al¹¹² Parker och Ryans studie och fann att sekventiella konfrontationer misslyckades med att signifikant öka antalet korrekta förkastanden gjorda av barn samt att det fanns en klar tendens hos barn att gissa om de konfronterades med en identifieringsuppgift. Lindsay et al¹¹³ hade år 1994 noterat att barn var signifikant mindre benägna att förkasta en konfrontation utan målperson än vuxna samt att barn endast var något mer benägna att förkasta en konfrontationsgrupp om den

¹⁰⁸ Memon, Gabbert, Improving the Identification Accuracy of Senior Witnesses: Do prelineup Questions and Sequential Testing help?, *Journal of Applied Psychology*, (2003), sid. 346

¹⁰⁹ Lindsay, Pozzulo, Craig, Lee och Corber, Simultaneous Lineups, Sequential lineups, and showups: Eyewitness Identification Decisions of Adults and Children, *Law and Human Behavior*, (1997), sid. 391

¹¹⁰ Cutler, Penrod, *Mistaken Identification, the eyewitness, psychology and the law*, 1995, sid. 133-134

¹¹¹ Lindsay, Pozzulo, Craig, Lee och Corber, Simultaneous Lineups, Sequential lineups, and showups: Eyewitness Identification Decisions of Adults and Children, *Law and Human Behavior*, (1997), sid. 392, Cutler, Penrod, *Mistaken Identification, the eyewitness, psychology and the law*, 1995, sid. 134

¹¹² Lindsay, Craig, W, Lee, K, Pozzulo, J, Rombough, V, & Smyth, L

¹¹³ Lindsay, Martin, R & Webber, L

presenterades sekventiellt än om den presenterades simultant. Vuxna var däremot klart mer benägna att förkasta en sekventiell konfrontationsuppsättning än en simultan. I ett enda avseende skiljde sig Lindsays studie år 1994 från Parker och Ryans data. Träning ökade varken barns korrekta förkastanden eller riktiga identifikationer av gärningsmannen. Faktiskt var tränade försökspersoner något mindre exakta, tillförlitliga, än otränade. Båda studierna rapporterade också en tendens hos barn att välja flera konfrontationsmedlemmar. Träning och sekventiella konfrontationer framstår alltså inte som lösningen på problemet att barn gör val vid konfrontationer utan gärningsman. Varken träning eller sekventiella konfrontationer eliminerade de problem som finns med barnvittnen, såsom lågt antal korrekta förkastanden och val av flera personer i samma konfrontationsgrupp.¹¹⁴

Lindsay, Pozzulo, Craig, Lee och Corber genomförde två experiment med barn i åldersintervallet strax under tre år och upp till 15 år. Experimenten bekräftade att barn i en konfrontationssituation gör fler val samt är benägna att gissa. Resultaten bekräftade också att sekventiella konfrontationer inte förbättrade det totala identifikationsuppträdandet hos barn i samma utsträckning som sekventiell visning hjälpte vuxna. Sekventiell konfrontationsmetod ledde dessutom unga barns identifikationer i tvivelsmål genom att barnen där pekade ut mer än en person i konfrontationen, i större utsträckning än under simultana förhållanden. Barnens tendenser till att framkasta gissningar uppenbarade sig tydligast i att barnen misslyckades med att förkasta procedurer där målpersonen inte närvarade. Att sekventiell presentation skadade barns identifikationsuppträdande var ingenting som minskades med åldern på barnen. Både yngre barn och äldre hade sämre identifikationsuppträdanden jämfört med vuxna och då särskilt i de sekventiella konfrontationerna. Det bör påpekas att barnens identifikationsresultat, både sekventiella och simultana, var jämförbara eller bättre än de vuxnas i konfrontationer med målpersonen närvarande. Det står därför klart att barn verkligen kan komma ihåg ansikten och känna igen dessa när de ser dem igen. Den kritiska punkten, verkar vara hur barnen reagerar och svarar på konfrontationer, inte deras minneskänslighet.¹¹⁵

Pozzulo och Lindsay testade år 1999 nya procedurer som gett relativt bra identifikationsuppträdanden hos 8-9-åringar.¹¹⁶ Forskarna introducerade en metod som de kallade eliminationskonfrontation och som krävde att vittnet eliminerade alla konfrontationsmedlemmarna utom en. Efter detta tillfrågades vittnet om den återstående konfrontationsmedlemmen var

¹¹⁴ Lindsay, Pozzulo, Craig, Lee och Corber, Simultaneous Lineups, Sequential lineups, and showups: Eyewitness Identification Decisions of Adults and Children, *Law and Human Behavior*, (1997), sid. 392-393

¹¹⁵ Lindsay, Pozzulo, Craig, Lee och Corber, Simultaneous Lineups, Sequential lineups, and showups: Eyewitness Identification Decisions of Adults and Children, *Law and Human Behavior*, (1997), sid. 397,400-402

¹¹⁶ Steblay, Dysart, Fulero och Lindsay, Eyewitness Accuracy Rates in Sequential and Simultaneous Lineup Presentations: A Meta-Analytic Comparison, *Law and Human Behavior*, (2001), sid. 471

gärningsmannen. Eliminationskonfrontationen minskade de felaktiga utpekandena utan att signifikant minska korrekta identifikationer. När vittnena dessutom fick instruktioner som betonade de negativa konsekvenserna med att identifiera en oskyldig person samt instruerades om hur de skulle göra en absolut bedömning minskades barnens felaktiga utpekanden signifikant. Resultatet blev nu jämförbart med vuxnas beteenden i en simultan konfrontation.¹¹⁷

5.10 En metaanalytisk jämförelse mellan de två metoderna

Stebly, Dysart, Fulero och Lindsay publicerade 2001 en metaanalytisk¹¹⁸ jämförelse mellan sekventiell respektive simultan metod. Forskarna använde 23 vetenskapliga artiklar, nio publicerade och 14 opublicerade, som tillhandahöll 30 tester och inkluderade 4 145 deltagare. Majoriteten, 93 %, av de tester som metaanalysen baserade sig på, begagnade sig av fotokonfrontationer. De 23 artiklarna var avslutade mellan år 1983 och år 2000. Både män och kvinnor inkluderades i 97 % av testerna.¹¹⁹

En snabbt skummande av resultaten från 28 tillgängliga tester på allmän säkerhet avseende sekventiell och simultan metod demonstrerar support för den sekventiella metoden. Nitton tester indikerar resultat i denna förväntade riktning; emellertid visade 10 av dessa 19 statistiskt osäkra resultat, och en visade ingen skillnad mellan metoderna. Åtta tester genererade resultat i hypotesens motsatta riktning (d.v.s. för den simultana metoden). Följaktligen finns ett behov att studera resultaten mera omfattande och precist.¹²⁰

Sekventiella konfrontationer producerade 56 % korrekta beslut medan simultana konfrontationer genererade 48 % korrekta beslut - en signifikant skillnad. Dessa procentsatser tog inte hänsyn till den i konfrontationsundersökningar kritiska styrvariabeln, om förövaren var närvarande i konfrontationen eller inte. När *målpersonen närvarade* var korrekta identifikationer signifikant mer sannolika i simultana konfrontationer än i sekventiella (50 % gentemot 35 %). Falska

¹¹⁷ Pozzulo och Lindsay, Elimination Lineups: An improved Identification Procedure for Child Eyewitnesses, *Journal of Applied Psychology*, (1999), sid. 167

¹¹⁸ Metaanalys = en statistisk metod som utnyttjar resultaten från ett varierande antal sinsemellan helt oberoende studier för att belysa t.ex. värdet av en behandling vid en viss sjukdom. Genom att kombinera resultaten från många studier reduceras slumpens inflytande på resultaten och därmed risken för felaktiga slutsatser beträffande behandlingseffekter. – Nationalencyklopedin, 2004-11-01, http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=254950

¹¹⁹ Stebly, Dysart, Fulero och Lindsay, Eyewitness Accuracy Rates in Sequential and Simultaneous Lineup Presentations: A Meta-Analytic Comparison, *Law and Human Behavior*, (2001), sid. 459, 461

¹²⁰ Stebly, Dysart, Fulero och Lindsay, Eyewitness Accuracy Rates in Sequential and Simultaneous Lineup Presentations: A Meta-Analytic Comparison, *Law and Human Behavior*, (2001), sid. 460

förkastanden var signifikant färre i den simultana konfrontationen (26 % gentemot 46 %). När målpersonen *inte närvarade* producerade de sekventiella konfrontationerna signifikant bättre ögonvittnesuppträdanden. Antalet korrekta förkastanden av konfrontationen var högre under de sekventiella konfrontationsförutsättningarna än de simultana (72 % gentemot 49 %). Antalet falska val (av vilken konfrontationsmedlem som helst) var signifikant lägre i de sekventiella konfrontationerna (28 % gentemot 51 %).¹²¹

Nio av forskarlagen hade gått ett steg längre i undersökningen av förövarfria konfrontationer genom att i konfrontationen placera en misstänkt som var mycket lik beskrivningen av den riktige gärningsmannen. Denna person blev följaktligen en s.k. ”oskyldig misstänkt” i den förövarfria konfrontationen. Sekventiella konfrontationsförutsättningar förde med sig signifikant färre falska identifikationer av den oskyldige misstänkte jämfört med simultana konfrontationsförutsättningar (9 % gentemot 27 %).¹²²

Ögonvittnesdeltagare som gör ett val av någon i konfrontationen (”väljare”) kan ha valt förövaren men kan också ha valt en figurant. *Avseende konfrontationer med målpersonen närvarande* fann forskarna att 74 % av deltagarna i en simultan konfrontation var ”väljare” medan endast 54 % av deltagarna i en sekventiell konfrontation var det, en signifikant skillnad. Av dem som gjorde ett val var däremot skillnaden i tillförlitlighet liten; 68 % av väljarna i den simultana konfrontationen gjorde ett korrekt val, 32 % ett felaktigt medan 65 % av väljarna i den sekventiella konfrontationen gjorde en korrekt identifikation och 35 % fattade ett inkorrekt beslut. Skillnaden var emellertid inte, sett till de 13 tester som kunde användas som underlag, statistiskt säkerställd. Vid *konfrontationer utan målperson* fanns återigen en signifikant större benägenhet att välja någon i konfrontationen om förutsättningarna var simultana (51 % gentemot 28 % för sekventiella). I denna situation var emellertid alla val av någon i konfrontationen ett felaktigt beslut. Följaktligen genererade simultana konfrontationsförutsättningar falska identifikationsbeslut, och antalet falska identifikationer av den oskyldige misstänkte var som tidigare nämnts tre gånger så högt med simultana konfrontationsförutsättningar (27 % gentemot 9%).¹²³

Fenomenet ”verbalt överskuggande” (verbal overshadowing) utlöses av den verbala beskrivning av förövaren som ögonvittnet får ge före

¹²¹ Steblay, Dysart, Fulero och Lindsay, Eyewitness Accuracy Rates in Sequential and Simultaneous Lineup Presentations: A Meta-Analytic Comparison, *Law and Human Behavior*, (2001), sid. 462-463

¹²² Steblay, Dysart, Fulero och Lindsay, Eyewitness Accuracy Rates in Sequential and Simultaneous Lineup Presentations: A Meta-Analytic Comparison, *Law and Human Behavior*, (2001), sid. 463-464

¹²³ Steblay, Dysart, Fulero och Lindsay, Eyewitness Accuracy Rates in Sequential and Simultaneous Lineup Presentations: A Meta-Analytic Comparison, *Law and Human Behavior*, (2001), sid. 464

konfrontationsuppgiften.¹²⁴ Undersökningar har visat att ögonvittens uppträdande vid en påföljande identifikation försämrades om de tidigare tillhandahållit en verbal beskrivning av förövaren. Denna effekt inträffar eftersom folk har minnen både från sin verbala beskrivning och från den verkliga förövaren. Det förra kommer i konflikt med det senare, och identifikationsförmågan försämras.¹²⁵ Resultatet från metaanalysen indikerade att den sekventiella metodens överlägsna tillförlitlighet i konfrontationer *utan målperson* i stort kvarstår oavsett om vittnet lämnat en verbal beskrivningsuppgift eller inte. När en verbal beskrivning behövdes i konfrontationer *med målpersonen närvarande*, blev det typiska resultatmönstret det motsatta; den simultana presentationens överlägsenhet försvann och den sekventiella presentationen producerade signifikant bättre tillförlitlighet i 9 av 12 tester. Följaktligen är en verbal beskrivning före konfrontationen förknippad med ett konsekvent överlägset resultat för den sekventiella konfrontationen både avseende konfrontationer med målperson och utan.¹²⁶

Tre tester innefattade flera (multiple) förövare och resulterade i att den sekventiella metodens överlägsna mönster i konfrontationer utan målperson eliminerades. I konfrontationer där målpersonen var närvarande bibehölls den simultana metodens effektivitet, både i fall med en enda och flera förövare.¹²⁷

Följande gällde för de i metaanalysen redovisade studierna. Att den simultana metoden var överlägsen den sekventiella i konfrontationer med målpersonen närvarande var tydligare i de tester där försiktighetsinstruktioner *inte* tillhandahållits vittnena. Skillnaden mellan de två metoderna var också större avseende konfrontationer där diafilm eller diabilder använts samt i opublicerade studier. Detta mönster försvagades i tester som inkluderade konfrontationer med fler än sex konfrontationsdeltagare, konfrontationer som var snedvridna mot den misstänkte samt publicerade studier. Målpersonfria konfrontationer favoriserade sekventiell presentation och detta var extra tydligt i studier som inkluderade ett brott som stimulushändelse, rörde en "livehändelse", inkluderade en snedvriden konfrontation eller var publicerad. Samma skillnad, men en mindre tydlig sådan, existerade även i studier i vilka

¹²⁴ Steblay, Dysart, Fulero och Lindsay, Eyewitness Accuracy Rates in Sequential and Simultaneous Lineup Presentations: A Meta-Analytic Comparison, *Law and Human Behavior*, (2001), sid. 467

¹²⁵ Heaton-Armstrong, Shepherd, Wolchover, *Analysing witness testimony: a guide for legal practitioners and other professionals*, 1999, sid. 184

¹²⁶ Steblay, Dysart, Fulero och Lindsay, Eyewitness Accuracy Rates in Sequential and Simultaneous Lineup Presentations: A Meta-Analytic Comparison, *Law and Human Behavior*, (2001), sid. 467

¹²⁷ Steblay, Dysart, Fulero och Lindsay, Eyewitness Accuracy Rates in Sequential and Simultaneous Lineup Presentations: A Meta-Analytic Comparison, *Law and Human Behavior*, (2001), sid. 467

stimulus utgjordes av diafilm eller diabilder, när stimulushändelsen inte var ett brott samt avseende opublicerade arbeten.¹²⁸

I metaanalysen påpekas skillnaden mellan publicerade studier och opublicerade sådana. Författarna diskuterar kring risken att forskare hellre publicerar resultat som tydligt förespråkar den ena metoden. Går det inte att förklara skillnaden mellan publicerat och opublicerat material med skillnader i experimentens upplägg, som i sig påverkar resultatet är detta givetvis ett allvarligt problem.¹²⁹ Det kan noteras att författarna faktiskt inte kommit fram till något som förklarar skillnaden mellan publicerat och opublicerat material.

Forskarna för ett intressant resonemang om relativa kontra absoluta bedömningar som delvis känns igen men som ändå innehåller en ny reflektion. Den simultana presentationens överlägsenhet i konfrontationer med målpersonen närvarande skulle kunna innebära en fördel med att använda en relativ bedömningsstrategi. Ett vittne som använder sig av denna väljer den medlem i konfrontationen som mest liknar minnesbilden av målpersonen. När målpersonen är närvarande är han, inte överraskande, den bästa ”matchen” till minnesbilden. Simultana konfrontationer uppmuntrar relativa bedömningar medan sekventiella konfrontationer är specifikt designade för att minska tilliten till sådana. Genom att använda en absolut bedömningsstrategi jämför vittnet varje individ mot minnesbilden av målpersonen. Om konfrontationsmedlemmen misslyckas med att nå den nedre gränsen för ett igenkännande, d.v.s. om ”matchen” mellan minnesbilden och konfrontationsmedlemmen inte är stark nog, kommer vittnet inte att peka ut någon konfrontationsmedlem. Eftersom konfrontationsmedlemmarna presenteras individuellt och vittnet är omedvetet om hur många konfrontationsmedlemmar han kommer att få se, är det enklare för vittnet att förkasta alla konfrontationsmedlemmarna i en sekventiell konfrontation än i en simultan. Detta mönster resulterar också i ett totalt sett lägre antal val i sekventiella konfrontationer. Detta totalt sett låga antal val producerar i sin tur ett lägre antal korrekta identifikationer under sekventiella konfrontationsförutsättningar med målpersonen närvarande. Detta eftersom målpersonen mer sannolikt kommer att komma fram till det relativa kriteriet ”den konfrontationsmedlem som är mest lik minnesbilden” än att uppnå den nedre gränsen för ett igenkännande.¹³⁰

Förlusten av korrekta identifikationer framstår som ett allvarligt problem men det finns två anledningar till att vara försiktig med en sådan slutsats. Styrvariabler, som ska diskuteras nedan, indikerar att problemet sannolikt är

¹²⁸ Steblay, Dysart, Fulero och Lindsay, Eyewitness Accuracy Rates in Sequential and Simultaneous Lineup Presentations: A Meta-Analytic Comparison, *Law and Human Behavior*, (2001), sid. 467

¹²⁹ Steblay, Dysart, Fulero och Lindsay, Eyewitness Accuracy Rates in Sequential and Simultaneous Lineup Presentations: A Meta-Analytic Comparison, *Law and Human Behavior*, (2001), sid. 469

¹³⁰ Steblay, Dysart, Fulero och Lindsay, Eyewitness Accuracy Rates in Sequential and Simultaneous Lineup Presentations: A Meta-Analytic Comparison, *Law and Human Behavior*, (2001), sid. 468

mycket mindre än vad analysen hittills indikerat, möjligen icke-existerande. De förlorade korrekta identifikationerna kan dessutom förstås som kalkylerade gissningar. Detta innebär att sekventiella konfrontationer sannolikt fastslår ett antal fall i vilket vittnen i en given kontext verkligen kan känna igen målpersonen. Om vittnena ser honom senare är de medvetna om att han är personen de tidigare sett. Simultana konfrontationer genererar ett högre antal korrekta identifikationerna genom att vittnen med svaga minnesbilder förleds att välja i alla fall. Eftersom målpersonen bäst matchar vittnets minnesbild är dessa gissningar något bättre än chansningar och ett högre antal målpersonsträffar uppnås. Det är inte självklart att polisen borde försöka göra bevis av gissningar och inte heller domstolarna accepterar gissningar som bevis. I den utsträckning alla skillnader i val av målperson ankommer på korrekta gissningar, finns det ingen anledning att rekommendera simultana konfrontationer.¹³¹

Resultaten visade att identifikation av förövare i konfrontationer med målpersonen närvarande ger högre grad av tillförlitlighet i simultana konfrontationer än från sekventiella. Emellertid minskade denna skillnad märkbart när experimentförutsättningarna blev mer realistiska. Resultaten närmade sig då alltmer det resultatmönster som frekvent tillräknas konfrontationsprocedurer d.v.s. sekventiella konfrontationer resulterar i nästan samma antal korrekta identifikationerna och dessutom i signifikant lägre antal falska identifikationerna än simultana konfrontationer.¹³²

Verbala beskrivningar, försiktighetsinstruktioner och konfrontationssnedvridningar är alla systemvariabler vilkas förekomst det juridiska systemet har kontroll över. Resultaten antyder att simultana konfrontationer leder till högre antal korrekta identifikationerna om försiktighetsinstruktioner inte används. Försiktighetsinstruktioner är rimliga och avsedda att minska gissandet. Underlåtenheten att använda sådana instruktioner betraktas som dålig polisprocedur. Eftersom det är osannolikt att försiktighetsinstruktioner överges kommer skillnaden mellan antalet korrekta identifikationerna i simultana resp. sekventiella konfrontationer i riktiga fall vara mindre än vad experimentstudier i allmänhet ger sken av.¹³³

Verbal beskrivning är kanske den starkaste styrvariabeln som med sin närvaro eliminerar den simultana konfrontationens överlägsenhet avseende korrekta identifikationerna, dock inte den sekventiella konfrontationens överlägsenhet avseende korrekta konfrontationsförkastanden. Trots att verbal beskrivning tekniskt sett är en systemvariabel kommer det i praktiken att vara svårt för polisen att eliminera denna variabel. Hur ska de misstänkta

¹³¹ Steblay, Dysart, Fulero och Lindsay, Eyewitness Accuracy Rates in Sequential and Simultaneous Lineup Presentations: A Meta-Analytic Comparison, *Law and Human Behavior*, (2001), sid. 468-469

¹³² Steblay, Dysart, Fulero och Lindsay, Eyewitness Accuracy Rates in Sequential and Simultaneous Lineup Presentations: A Meta-Analytic Comparison, *Law and Human Behavior*, (2001), sid. 459, 469-470

¹³³ Steblay, Dysart, Fulero och Lindsay, Eyewitness Accuracy Rates in Sequential and Simultaneous Lineup Presentations: A Meta-Analytic Comparison, *Law and Human Behavior*, (2001), sid. 470

kunna gripas om vittnet inte ombes att sörja för en beskrivning av förövaren? I fall av identifieringar av okända, kommer en verbal personbeskrivning mycket troligt förekomma. Den enda situation där detta problem kan undvikas skulle vara fall som involverar flera vittnen så att polisen kunde skaffa sig en beskrivning från några vittnen men inte alla. De som inte kunde ge någon beskrivning skulle då kunna reserveras för identifikationsuppgifter. Emellertid är denna strategi inte utan problem eftersom polisen måste bestämma vilket vittne som ska tillfrågas om en beskrivning. Om vittnet med den bästa bilden av förövaren skulle tillhandahålla beskrivningen, skulle det återstående vittnets identifikationstillförlitlighet kunna ifrågasättas i domstolen. Om vittnet med den sämsta bilden skulle tillhandahålla beskrivningen, skulle beskrivningens tillförlitlighet bli dålig, brottslingen skulle sannolikt inte kunna gripas och vittnet med den bästa bilden kanske aldrig kommer att användas som bevismaterial. Vidare är det så att vittnet som gav för beskrivningen, skulle kunna ha tagit del av de andra vittnenas beskrivningar. Detta kan enligt forskarna Loftus och Green leda till informationsmissar eller en sorts "second hand verbal overshadowing". Polisen kommer med all säkerhet fortsätta att be vittnen om beskrivningar av gärningsmän och under denna förutsättning kommer simultana konfrontationer inte producera överlägsna identifikationer av brottslingar.¹³⁴

Händelsens natur dvs. brott eller inte brott, flera förövare samt vittnesåldern är uppskattningsvariabler som inte står under lagstiftningens eller polisens kontroll. Korrekta förkastanden i konfrontationer utan målperson var influerade av händelsens natur. Den sekventiella metodens överlägsenhet var större när händelsen som presenterats var ett brott. Antagligen söker polisen oftare identifikationsbevisning när det är frågan om en brottsituation. Resultatet tyder på att sekventiella konfrontationer presterar bättre i mer realistiska situationer.¹³⁵

De två frågorna, flera gärningsmän samt barn som vittnen, representerar en allvarlig utmaning för ögonvittnesforskare. Sekventiella konfrontationer producerar inte överlägsna resultat i någon av situationerna och kan vara sämre i situationer med väldigt unga vittnen, (Lindsay, Pozzulo, Craig, Lee & Corber, 1997). Alternativa förfaranden behövs för att rättsväsendet ska kunna använda sig av barnvittnen på ett bra sätt. Väldigt lite forskning har gjorts angående identifikationsprocedurer som kan användas vid brott med flera gärningsmän. I sådana situationer tenderar tillförlitligheten att vara låg oavsett vilken identifikationsprocedur som använts. Forskarna som genomfört metaanalysen sammanfattar saken. I fall som involverar antingen flera gärningsmän eller barnvittnen ger inga kända procedurer tillräckligt skydd från att felaktiga utpekanden kan uppfattas som överlägsen bevisning

¹³⁴ Steblay, Dysart, Fulero och Lindsay, Eyewitness Accuracy Rates in Sequential and Simultaneous Lineup Presentations: A Meta-Analytic Comparison, *Law and Human Behavior*, (2001), sid. 470

¹³⁵ Steblay, Dysart, Fulero och Lindsay, Eyewitness Accuracy Rates in Sequential and Simultaneous Lineup Presentations: A Meta-Analytic Comparison, *Law and Human Behavior*, (2001), sid. 471

som inte kan ifrågasättas. I alla andra situationer, är sekventiella konfrontationer överlägsna.¹³⁶

¹³⁶ Steblay, Dysart, Fulero och Lindsay, Eyewitness Accuracy Rates in Sequential and Simultaneous Lineup Presentations: A Meta-Analytic Comparison, *Law and Human Behavior*, (2001), sid. 470-471

6 Hur tillämpas simultan respektive sekventiell metod i Skåne?

6.1 Metod och bakgrund

Förutom en teoretisk utblick avseende simultan respektive sekventiell metod ville jag se på hur vittneskonfrontationer rent praktiskt tillämpas. Jag valde att begränsa min undersökning till Skåne. Eftersom jag inte funnit särskilt många övergripande regler om hur konfrontationer bör genomföras, antog jag att tillämpningen kunde skilja sig åt mellan olika polisdistrikt i samma region. Jag valde att jämföra tre distrikt i Skåne, Nordvästra Skåne med Helsingborg som huvudort, Mellersta Skåne med Lund som huvudort och Polisområde Malmö. Undersökningen blir en slags stickprovskontroll, eftersom jag endast tillfrågat några poliser i varje distrikt. Resultaten visar hur just dessa poliser genomför sina konfrontationer och tillvägagångssätten får betraktas som *exempel* på hur det kan gå till i distrikten. Intervjustudien får därmed betraktas som mer kvalitativ än kvantitativ. Jag e-postade eller faxade ut intervjufrågorna innan jag intervjuade poliserna. Poliserna i Malmö och en av poliserna i Lund intervjuades på respektive kontor. Med poliserna i Helsingborg samt med den andra polisen från Lund genomfördes telefonintervjuer. Intervjumaterialet bifogas i bilaga B.

Som en bakgrund till polisernas svar kan nämnas det antal foto- och livekonfrontationer som poliserna själva uppskattade att de genomfört den närmaste tiden. Polisdistrikt Malmö: under år 2004 har polismannen Taisto Rangin, brottsroteln i Malmö, genomfört 8-10 fotokonfrontationer. Polismannen Kent Matsson, brottsroteln i Malmö, har under samma period genomfört 5-10 fotokonfrontationer. Livekonfrontationerna i Malmö handhas av kriminalinspektören Mats Rosberg, som det senaste året genomfört 5-6 sådana. Polisdistrikt Västra Skåne: gruppchefen Håkan Bredahl, spaningsavdelningen, har genomfört 3-4 fotokonfrontationer under år 2004 medan hans avdelning har genomfört ca 20-25. Bredahl har dessutom varit inblandad i avdelningens tre livekonfrontationer. Kriminalinspektören Karin Hansson har genomfört fyra fotokonfrontationer under år 2004. Det senaste året har hon inte genomfört någon livekonfrontation. Tidigare har hon bara gjort en, år 1999. Polisdistrikt Mellersta Skåne: kriminalinspektören Tomas Prengne, brottsroteln, har genomfört ”ett par stycken” fotokonfrontationer under år 2004. Han har inte genomfört någon livekonfrontation det senaste året men de senaste 3,5 åren har han genomfört en och försökt genomföra en annan. Kriminalkommissarien Paul Nilsson, centraljouren, har beslutat om 4-5 fotokonfrontationer under år 2004; hans distrikt har genomfört minst 123 fotokonfrontationer. Varken Nilsson eller hans distrikt har genomfört någon

livekonfrontation det senaste året. Nilsson har de senaste fem åren genomfört en.

Mitt material är för litet för att rättvist kunna sammanfattas i procentsatser men Granhag, Strömwall och Hartwig håller på med en nationell kartläggning av vad poliser, åklagare och domare anser om simultan respektive sekventiell konfrontationsmetod. Deras resultat har visat att en majoritet inom varje yrkesgrupp ansåg att den simultana presentationen ger färre felaktiga utpekanden än den sekventiella.¹³⁷ Ett annat sätt att beskriva situationen är de procentsatser som Granhag angav för undersökningen: endast 18 % av åklagarna, 13 % av poliserna och 9 % av domarna ansåg att risken för en felaktig identifikation minskas vid användandet av sekventiell presentation.¹³⁸ Mina intervjuer har inte påvisat lika oroande resultat. De poliser jag tillfrågat har i stor utsträckning tagit till sig den sekventiella presentationen som en tillförlitligare metod, men det finns brister i tillämpningen av denna kunskap.

Notera att två intervjuer skett på plats (malmöpoliserna Rangin och Mattson samt Prenske i Lund), fyra per telefon (Rosberg, Hansson, Bredahl och Nilsson). De intervjuer som skedde på plats resulterade i mer utförliga svar. Detta gäller främst intervjusvaren från Malmö. Där fick jag dessutom möjligheten att gå runt på polishuset för att fråga personer på andra avdelningar. Detta var helt oplanerat, men eftersom resultatet var intressant lät jag det ingå i arbetet, trots att motsvarande material saknas för de andra distrikten.

En del av intervjufrågorna ställde jag för att jag ville få en bakgrund till eller en allmän uppfattning om, hur konfrontationer i Skåne genomförs. Även om frågorna eller svaren inte har någon direkt anknytning till min huvudfrågeställning om sekventiell och simultan metod är de intressanta för att de innehåller information som skulle kunna påverka metoderna.

Först fick jag förklara syftet med examensarbetet för ett par poliser innan jag lotsades vidare till de polismän som slutligen svarade på intervjufrågorna. Det kan tänkas att distrikten ville göra god reklam för sig genom att rekommendera personer som anses extra intresserade och utbildade i frågan.

¹³⁷ Granhag, P A, Strömwall, L A & Hartwig, M, *Eyewitness testimony: tracing the beliefs of legal professionals*, 2004 – manuskript under vetenskaplig bedömning, Granhag, Christianson, Polispsykologi, 2004, sid. 244

¹³⁸ Granhag, *Vitnespsykologi*, 2001, sid. 87

6.2 Intervjuresultaten avseende fotokonfrontationer

6.2.1 Polisområde Malmö

Varken Rangin eller Mattsson kunde uppskatta antalet genomförda fotokonfrontationer i distriktet det senaste året eller den senaste månaden.

Angående val av presentationsmetod för fotokonfrontationerna angav poliserna följande. För länge sedan visade Rangin vittnet tolv fotografier på ett ark – dvs. han använde sig av simultan konfrontationsmetod. För cirka fyra år sedan började han visa samma antal bilder men med uppdelningen 4 bilder per ark – en blandning mellan simultan och sekventiell metod. Sedan cirka ett halvår tillbaka visar Rangin endast ett fotografi per ark – sekventiell metod. (Fortfarande totalt 12 bilder). Mattsson har arbetat vid Malmöpolisen i ett och ett halvt år. Han förklarar att också han visar cirka 12 bilder och att han sedan ett år tillbaka i över hälften av fallen förevisar en bild per ark, och detta sekventiellt. I de fall fler bilder per ark använts har det oftast berott på att han godtagit en spanares metod och dessa har ofta fyra bilder per ark. ”Om man inte särskilt begär någonting annat hos Kriminalunderrättelsetjänsten (KUT), så utlämnas ett spaningsanpassat material dvs. fyra bilder per ark”.

Rangin och Mattsson anger att anledningen till att just 12 bilder används är att de riktlinjer som kom efter Palme-mordet rekommenderade 8-12 bilder. Rangin och Matsson tror att *de flesta* i distriktet numera använder sekventiell metod, med en bild per ark. Rangin påpekar att de utredare som inte gör det troligen använder fyra bilder i taget. Matsson tror att en del till och med använder en pärm med tolv bilder. Båda poliserna anger att de bytt metod p.g.a. de fått utbildning i hur vittneskonfrontationer bör genomföras. Det är dock anmärkningsvärt att tillfälligheter, som i Matssons fall, ska få avgöra på vilket sätt vittnet får bilderna presenterade. Det är också anmärkningsvärt att poliserna anger att KUT som huvudregel lämnar ut fyra bilder per ark, men när jag frågade polismännen Thomas Stenbeck och Anders Nilsson, KUT, svarade de att numera ett foto per ark *alltid* lämnas ut.

Det positiva i att både Rangin och Mattsson tagit till sig forskningens rekommendation av den sekventiella metoden grumlans något av deras tillämpning av den. Trots att vittnet redan pekat ut en person visas nämligen de återstående fotografierna vilket strider mot forskningens rekommendationer. Det kan påpekas att personerna på KUT inte var medvetna om att konfrontationsvisningen fortsatte efter en träff. De blev märkbart förvånade när det hörde detta. Kunskapen är alltså ojämnt spridd mellan avdelningarna.

Rangin och Mattsson angav att de sedan ett utpekande skett kunde säga ”jag fortsätter visningen ändå, ifall du skulle vilja ändra dig”, men medgav att

det hade varit bättre om tillvägagångssättet förklarats för vittnet i förväg. Poliserna berättade att de inte vill att en advokat ska kunna säga att vittnet inte fått se alla bilderna – ”Hur många bilder fick du se egentligen? Tre. Jaså, bara tre...” Detta är inte argument nog när forskning visar att sekventiell metod bör tillämpas så att konfrontationen upphör vid ett utpekande.

Rangin och Mattsson lämnar över bilderna utan att notera den tid vittnet får titta på varje ark. Detta innebär att om vittnet vill titta länge på exempelvis bild tre men bara en kort stund på bild fem, så är detta i sin ordning. Poliserna påpekar dock att de är medvetna om att advokaterna helst vill att visningen sker så att alla bilderna visas lika många sekunder. Kriminalinspektörerna på KUT uttalade att de anser att alla bilder ska visas lika länge. Intervjuerna med Rangin och Mattsson genomfördes innan jag träffade poliserna på KUT. Det kan tänkas att meningsskiljaktigheterna tonats ner något om alla intervjuats samtidigt. Rangin följde med på den senare intervjun men yttrade sig inte. Att det skiljde så mycket mellan hur olika avdelningar beträffande hur en konfrontation bör gå till var troligen en lika stor överraskning för Rangin som för mig.

Anmärkningsvärt är vidare det faktum att även om fotografierna förevisats en och en får ett vittne som så vill behålla arken för att kunna lägga upp alla bredvid varandra, vilket ju egentligen innebär att metoden har övergått till en simultan.¹³⁹ Rangin menar att den efterföljande simultana visningen är viktig för dialogen med vittnet och för att få vittnets kommentarer. Det faktum att det förflutit lite extra tid anser han vara bra för att ”öppna upp vittnets minnesslussar”. Om poliserna inte kommit någonstans med den sekventiella visningen anser de sig genom den simultana metoden få indicium angående hur vittnet resonerat eller hur tankebanorna löpt. På frågan om ett utpekande under den simultana visningen anses lika tillförlitligt som under den sekventiella svarar Mattsson att han överlämnar den bedömningen till rätten. Rangin menade att ett utpekande som görs i samband med den sekventiella visningen har större bevisvärde. Poliserna berättade vidare att konfrontationen bandas, så att rätten kan få en utskrift. Vanligen inskränker sig rättsens bedömning troligen till konfrontationsprotokollet varför det måste vara viktigt att det där tydliggörs när och hur utpekandet har skett. Det blir stor skillnad om det skett efter en sekventiell visning resp. efter en sekventiell visning följt av en simultan sådan.

Vittnet vet antalet bilder som kommer att visas, eftersom både Rangin och Mattsson ger denna information före konfrontationen. Det bör påpekas att detta tillvägagångssätt går stick i stäv med de rekommendationer som ges avseende sekventiell presentationsmetod.

¹³⁹ Det bör dock påpekas att Rangin berättar att det i cirka 90 % av fallen endast är den sekventiella visningen som genomförs. Han säger att det bara hänt honom två gånger att vittnet velat lägga upp alla bilderna bredvid varandra, och att det vid de tillfällena ändå inte skedde något utpekande. Men det intressanta som jag ser det, är att det överhuvudtaget finns en möjlighet för vittnet att se bilderna simultant efter den sekventiella visningen.

Den misstänktes position i konfrontationsföljden sker slumpvis men det förefaller som om position nummer 1 används i mindre utsträckning. Anledningen är att KRIPUT-gruppen haft synpunkter på den positionen. I KRIPUT-gruppens rapport¹⁴⁰ kan jag inte finna någon rekommendation med innebörden att position nummer 1 skulle vara särskilt olämplig och undvikas. Inte heller i någon annan källa har jag funnit stöd för ett sådant påstående.

Polismännen tillfrågades om huruvida de strävar efter att figuranterna ska likna gärningsmannen så mycket som möjligt, detta mot bakgrund av Christiansons uppfattning att det mest effektiva sättet att välja ut lämpliga figuranter är att välja personer som stämmer in på signalementet men skiljer sig från den misstänkte beträffande andra egenskaper.¹⁴¹ Eftersom sekventiell presentation visat sig fungera bättre vid snedvridna konfrontationer är det även på denna grund av intresse att veta hur poliserna tänker när de gör sitt urval av figuranter. Poliserna i Malmö eftersträvar "vissa likheter, men ej för många, eftersom detta blir svårt för vittnet". Det verkar som de instämmer i Christiansons åsikt men det kan inte dras några bestämda slutsatser om detta kortfattade svar.

Beträffande frågan om hur lång tid som i genomsnitt avsätts för att hitta lämpliga konfrontationsmedlemmar berättade poliserna i Malmö att om det gäller ett "normalutseende" behöver KUT endast omkring en timme. Om det gäller ungdomar, eller t.ex. en 62-åring utan glasögon, tar det längre tid, ca. två till tre dagar. Det kan hända att det inte går överhuvudtaget.

Vittnena får enligt polismännen, besked om att gärningsmannen kan, men behöver inte, finnas med i konfrontationen. Dessutom yttras följande. "Oavsett om du gör ett val eller inte kommer jag inte att ge dig någon feedback." Det är positivt att vittnet ges dessa instruktioner. Trycket att peka ut någon minskar om det poängterats för vittnet att det inte är säkert att den misstänkte finns med. Den senare instruktionen kan tyckas självklar, men kan inte heller skada; det är en bra sak att vittnet blir ordentligt förberett på vad som ska hända. Poliserna ger inte vittnet någon instruktion om att göra en absolut bedömning. Det är synd, forskning har visat att det kan ge förbättra konfrontationsresultatet.

Ingen av poliserna har genomfört någon blank konfrontation, dvs. en konfrontation där den misstänkte medvetet uteslutits från gruppen.

Rangin och Mattsson uppgav att Granhag hävdade att konfrontationsgruppen bör testas på upp till 10 kolleger, genom att dessa får ta del av signalementet försöka peka ut någon i gruppen, men tillade att detta inte genomförs i praktiken. Effektivitetsskäl och samordningssvårigheter lägger sannolikt hinder i vägen för en mera kontinuerlig testning av konfrontationerna men bör kunna ske stickprovvis.

¹⁴⁰ RPS Rapport 1990:3

¹⁴¹ Christianson, *Rättspsykologi*, 1996, sid. 175

Enligt polismännen noteras den tid vittnet tar på sig för att göra utpekandet endast när tiden varit speciellt lång eller kort. Tiden kan anges antingen på bandet eller i protokollet. De synes anse att ju kortare tid utpekandet tar desto säkrare. Polismännen noterar även om utpekandet görs ”med emfas”. Poliserna uppmuntrar vittnet att kommentera bilderna och noterar om det blir tyst vid någon särskild bild. Görs ett utpekande ställs frågan vad är det du känner igen? Vittnet tillfrågas inte om sin säkerhet i procent. Christianson tycker att ett enkelt och naturligt sätt att fråga vittnet är att fråga efter säkerheten med angivande av säkerheten i procent.¹⁴² Poliserna påpekar härvidlag att vad ett vittne menar med 90 % inte behöver vara detsamma för ett annat vittne. Poliserna tillägger att sannolikheten för att vittnets bedömning verkligen är korrekt naturligtvis inte behöver vara den uppgivna procenten samt att procentformen tvärtom kan framstå som ett exaktare mått på säkerheten än vad det faktiskt är och tillmätas oproportionerligt stor betydelse. Det kan nog ifrågasättas huruvida domstolen verkligen fäster stort avseende vid en angiven procent beträffande säkerhet.

Enligt polismännen Rangin och Mattssons erfarenhet känner den polis som utför själva konfrontationen till vem som är målperson. Rangin och Mattsson anger att det går till på detta sätt även när det hade varit fullt möjligt att dela upp funktionerna. Den ansvariga för barnkonfrontationer i Malmö, Eva Wilhelmsson, berättade att hon inte tänkt på att själva utpekandet kunde göras inför en polis som är ovetande om vem i konfrontationen som är den misstänkte. Gary L Wells, Eric P. Seelau, Sheila M Rydell och C.A Elisabeth Luus förklarade år 1994 att de inte ännu inte kan rekommendera att alla konfrontationer ska genomföras sekventiellt. De hävdar att om rekommendationen att administratören av konfrontationen ska vara ”blind” inte tillämpas kan den sekventiella proceduren skapa fler problem än den simultana. Forskarna är rädda att konfrontationsadministratören, medvetet eller omedvetet, lättare riskerar att avslöja den misstänktes identitet vid den sekventiella metoden än vid den simultana. De rekommenderar därför bara sekventiell metod om administratören kan vara blind för vem som är gärningsmannen.¹⁴³ Det behöver ske en förändring av malmöpolisernas konfrontationsmetoder. Ett minimumkrav är att poliskollegorna bistår varandra när det finns en praktisk möjlighet. Nästa steg är att skapa en möjlighet för poliserna att *alltid* kunna bistå varandra på så sätt att den som satt samman konfrontationsunderlaget aldrig är den som intervjuar vittnet. Detta bör vara möjligt eftersom själva konfrontationsförfarandet inte är tidskrävande.

Beträffande ytterligare riktlinjer avseende hur vittneskonfrontationer ska gå till förklarade Rangin och Mattsson att de inte är bekanta med fler anvisningar än de KRIPUT-gruppen givit ut. De ansåg vidare att det är bra med frihet, eftersom polisarbetet är så komplext. De ville emellertid gärna ta

¹⁴² Christianson, *Rättspsykologi*, 1996, sid. 180

¹⁴³ Ross, Read & Togliola, *Adult Eyewitness testimony*, 1994, sid. 241

till sig mer av forskningsresultat och nämnde Granhag. De påpekade dock att Granhag har sitt perspektiv på det hela, och att detta knappast är polisiärt.

I normalfallet är två poliser inblandade i arbetet med en fotokonfrontation, utredaren samt den person på KUT som hjälpt till med fotografiförslag.

I distriktet finns inte någon som gör en övergripande kontroll av de fotokonfrontationer som genomförs eller hur de sätts samman. I känsliga fall – brottets art samt intensiv massmedial bevakning – visas konfrontationsunderlaget för förundersökningsledaren. Advokater tittar oftare på materialet. Spontant tycker inte någon av poliserna att det behövs mer kontroll, eftersom de anser att de riskerar att bindas för hårt av regler. Polismännen vill hellre se en kvalitetssäkring genom utbildning. Rättssäkerhetsaspekten ansvarar vanligen förundersökningsledaren för tillsammans med advokater och rätten. Rangin och Mattsson anser att det är bra att varje utredningsman kan välja hur han vill genomföra sina fotokonfrontationer. Nyssnämnda parter finns ju som kontroll i systemet. Det bör dock vara lämpligt med någon form av stickprovskontroll. Om inte annat skapar detta kunskap beträffande utbildningsbehov.

Polisen i Malmö behandlar äldre och yngre lika avseende valet av sekventiell resp. simultan metod. Barn visas samma antal bilder som de vuxna, d.v.s. 12 st. och bilderna visas en i taget. Barnet kan få se alla fotona samtidigt efter den sekventiella visningen. Det görs konfrontationer med barn från ca 4 års ålder och uppåt. Alla konfrontationer med barn videofilmas. Som tidigare nämnts är det samma person som sätter samman konfrontationsunderlaget som är med vid utpekandet. Skolungdomar får ofta titta på skolkatalogsfotografier dvs. ca 35 bilder som visas samtidigt. Metoden används för att det är svårt att få tag på fotografier av ungdomar, ofta är bilderna på passen inaktuella och några körkort existerar inte. Polismännen påpekade att skolkataloger faktiskt håller som underlag i rätten. Fotokataloger som konfrontationsunderlag framstår enligt min mening som tveksamt. Malmöpoliserna berättade emellertid att de använder ett annat tillvägagångssätt. De ber t.ex. en polisman som är bekant med ungdomarna att tillfråga dem beträffande medverkan till att bli fotograferade; ”de flesta ungdomar ställer faktiskt upp”. Om inte den misstänkte vill medverka, är det möjligt att ta just hans bild från fotokatalogen och se till att de andra bilderna kan sättas samman i ett material med den bilden, utan att den misstänktes bild sticker ut. Det är inget enkelt tillvägagångssätt, men alternativet med fotokataloger, är inte särskilt rättssäkert.¹⁴⁴

¹⁴⁴ Följande kan påpekas. JK har i ett beslut den 23 april 2001 (dnr. 1002-00-21) som rörde polisens användning av handmanövrerad kamera för identifiering – berörda personer hade inte frihetsberövats – uttalat att gällande regler inte hindrar att stillbilder tas av enskilda personer i samband med en frivillig identitetskontroll. Det är alltså närmast en lämplighetsfråga om metoden bör utnyttjas. En förutsättning är emellertid att fotograferingen inte genomförs med tvång eller eljest mot den enskildes vilja. En skyldighet för den enskilde att underkasta sig fotografering eller någon annan liknande åtgärd utgör nämligen ett sådant ingrepp i den enskildes personliga förhållande som enligt 8 kap 3 § regeringsformen kräver stöd i lag och några sådana regler har inte meddelats utom såvitt

När det gäller figuranternas klädsel snedvrids inte denna; alla figuranter är ungefär likadant klädda. Klassfotografierna utgör undantag.

Om det finns två gärningsmän, och dessa liknar varandra, utökar malmöpoliserna antalet fotografier till ca 15-16 stycken och visar båda gärningsmännen i samma konfrontation. Om det skulle finnas tre gärningsmän skulle "kanske ca 20 bilder" användas. Om gärningsmännen däremot inte liknar varandra, görs en konfrontation för varje. Rikspolisstyrelsen har angett att i situationer där de misstänkta inte liknar varandra ska det hållas separata konfrontationer med skilda figuranter. Men detta ska även göras när det finns fler än två misstänkta. Att som malmöpoliserna utöka samma konfrontation till att innefatta 20 fotografier och tre misstänkta rekommenderas inte.

Det bör påminnas om metaanalysens resultat för konfrontationer med flera gärningsmän. Resultatet innebar att den sekventiella metodens överlägsna mönster eliminerades i konfrontationer utan målpersonen, medan däremot den simultana metodens överlägsenhet i konfrontationer där målpersonen närvarade bibehölls. Malmöpoliserna gör ingen reflektion över huruvida sekventiell visningsmetod kanske fungerar sämre i situationer med flera gärningsmän. Det ska dock påpekas att det inte framgår av metaanalysen om gärningsmännen var placerade i samma konfrontationsuppställning eller i olika. Detta kan ha betydelse för hur metoderna påverkas.

Rangin och Mattsson har lagt fram ett förslag till chefen för Kriminalunderrättelsetjänsten med innebörd att fotokonfrontationer i görligaste mån ska ersättas med videokonfrontationer. Chefen har gått vidare med förslaget till Länskriminalen där det för tillfället utreds. Bakgrunden till förslaget är att en gärningsman lätt kan förstöra en livekonfrontation t.ex. med en grimas. Vid en fotokonfrontation kan vittnet göra observationen beträffande figuranternas gång och längd. Flera negativa effekter kan lätt rättas till om materialet finns på video. Rangin och Mattsson menar att de anhållna, när de får ge fingeravtryck och fotograferas även kan videofilmas när de går runt en bestämd bana. Eventuellt kan de anhållna även få säga en neutral mening. Då skulle det finnas ett utförligare material att titta på, vilket skulle kunna öka vittnets igenkänningsförmåga.

Problemet med idén är att personuppgiftslagen (1998:204) och polisdatalagen (1998:622) hindrar polisen från att spara sådant material

avser fotografering under en förundersökning. En ytterligare förutsättning för att polisen utan uttryckligt lagstöd skall få använda fotografering i samband med identitetskontroller är att bilderna inte lagras på datamedium eller eljest tillförs ett register. Det är alltså den sistnämnda meningen som Malmöpolisen i dagsläget kan få problem med om de för att effektivisera brottsbekämpningen skulle vilja spara bilderna på ungdomarna. Det kan tilläggas att det i Europakonventionen finns bestämmelser till skydd för den enskildes privatliv (artikel 8) men att frågan om tillämpningen av dessa bestämmelser vid fotografering inte synes ha varit föremål för Europadomstolens prövning.

digitalt. Rangin berättar att det finns ett JO-ärende¹⁴⁵ där det uttalas att Malmö Citypolis inte fick föra digitalt register över presumtiva ungdomsbrottslingar. Han förklarade vidare att det krävs tillstånd från Rikspolisstyrelsen för att registrera bilder, och sådant är svårt att få. Polisen får helt enkelt använda redan befintliga register som någon annan för, t.ex. körkortsregistret och passunderlagsregistret samt sina egna fotografier, vilka inte får lagras digitalt. Eftersom det inte finns plats för polisen att lagra en massa videoband – analog lagring – har förslaget hittills stupat på detta praktiska problem.

I Stockholm har flera utredare sina egna videobandsbibliotek med misstänkta. Utredarna utnyttjar sedan varandras material. Det förefaller vara ett ineffektivt system att varje utredare ska förvara sina egna videoband, och det är enligt min mening rimligt att polisdatalagen kan förändras så att polisen i framtiden kan ges möjligheten att spara videosekvenser som underlag till konfrontationer. Det kan påpekas att Rikspolisstyrelsen i nyss nämnda JO-ärende framhöll vikten av att förslaget till ny polisdatalag (SOU 2001:92) påskyndas, just med hänsyn till den orimliga skillnad som nu finns ifråga om författningsreglering beroende på om analog eller digital teknik använts.¹⁴⁶

Rangin och Matsson är nöjda med att de bytt från simultan visningsmetod till en kombination av sekventiell och simultan metod.

6.2.2 Polisområde nordvästra Skåne

Angående den presentationsmetod som används angavs följande. Polismannen Bredahl anger att han sedan två år tillbaks använder sekventiell presentation men att vittnet därefter får se alla bilderna bredvid varandra på ett sammanfattande ”slutark” – simultan metod. Minst 8 bilder används. Bredahl förklarar att anledningen till att han gått över från simultan metod till kombinationen av sekventiell och simultan visning är den ökade säkerhet som metoden numera anses medföra samt att metoden underlättar för vittnet att peka ut gärningsmannen. Diskussion på arbetsplatsen ledde fram till förändringen. Karin Hansson, också hon från Helsingborgspolisen, börjar med sekventiell visning för att sedan fortsätta med simultan. Hon berättar att det är Granhag som övertygat till användningen av metoden, som använts

¹⁴⁵ Behandlingen av personuppgifter regleras i personuppgiftslagen (1998:204). Därutöver finns för polisens del vissa särbestämmelser som ansetts nödvändiga för polisens verksamhet i polisdatalagen (1998:622). Enligt denna lag kan automatiserad behandling av uppgifter få användas i två situationer: i en särskild undersökning avseende allvarlig brottslighet (14 §) och i särskilda kriminalunderrättsregister (17 §). JO-ärendet rörde en av polisen i Malmö upprättad fotobank som låg på cd-romskivor. JO gjorde den bedömningen att utredningen i ärendet inte visat att någon av situationerna ovan förelåg och att Malmöpolisens hantering av fotografierna i digital form inte haft stöd i lag eller annan författning. – JO-beslut 2004-05-25, diarienummer 418-2003.

¹⁴⁶ JO-beslut 2004-05-25, diarienummer 418-2003.

sedan år 2001.¹⁴⁷ Dock använder Hansson inget slutark, vittnet får behålla alla arken för att titta på dem en gång till. Hansson räknar sekunderna så att vittnet får se alla bilder lika länge. Det förefaller vara en god idé att försäkra sig om att vittnet får se alla bilder lika länge. Troligen är någon bild mer intressant för vittnet än andra, eftersom vittnet eventuellt känner igen personen på bilden. Därför får polisen försäkra sig om att tiden tagits till i överkant så att vittnet aldrig behöver känna sig stressat. I värsta fall får vittnet titta onödigt länge på ett antal ”ointressanta” bilder, men det vållar troligen inte någon skada. Både Bredahl och Hansson anmärker att det kan skapas en intressant dialog eller diskussion om vittnet får titta på ett sammanfattande ark med alla fotografierna, och att detta kan ge mycket.

Bredahl påpekar att om vittnet efter den simultana visningen ändrar sig och pekar ut någon annan person än han gjort i den sekventiella visningen, är detta inte tillförlitligt. Hansson gör inga värderingar angående den saken. Hon ser sig som förundersökningsledarens redskap och diskuterar konfrontationen med honom eller med åklagaren. Däremot gör hon ingen bevisvärdering.

Hansson anger att hon diskuterat metoden, att börja med en sekventiell visning för att sedan avsluta med en simultan, med Granhag. I e-post till undertecknad i november 2004 har Granhag emellertid framfört att det inte är helt lyckat att som avslutning falla tillbaka in i simultan metod samt att ett sådant tillvägagångssätt inte är vad som rekommenderas från forskarhåll. Men kanske kan just slutdiskussionen som sker med vittnet vid den simultana visningen ge polisen extra tips, bara rätten noterar om utpekandet skett under den sekventiella eller den simultana visningen.

Bredahl anger att han aldrig avbryter konfrontationen, även om han skulle få en träff mitt under den sekventiella visningen. Om ett vittne skulle peka ut t.ex. figurant nummer fyra vet Hansson inte om hon skulle fortsätta visningen eller inte. Forskarnas rekommendationer behöver slå igenom.

Både Bredahl och Hansson instruerar vittnet om att ”ett antal” bilder kommer att visas. Hansson anger att hon givit denna instruktion i 90 % av sina vittneskonfrontationer. Vittnet vet alltså inte exakt hur många fotografier som kommer att visas, vilket innebär att poliserna i detta avseende tillämpar den sekventiella metoden korrekt.

Bredahl och Hansson anger båda att målpersonens position i konfrontationsgruppen är en slump, en metod som inger förtroende. (Vittnen får på så vis ingen ledning av den misstänktes position.) I de fall där det ännu inte blivit aktuellt att berätta för en person att han misstänks för ett brott och polisen behöver sondera terrängen genom att låta vittnen få se på fotografier av honom, finns det ingen möjlighet att fråga den misstänkte om vilken position i konfrontationsmaterialet han vill ha sin bild.

¹⁴⁷ Tidigare använde poliserna i distriktet simultan visningsmetod. Hansson berättar att det då användes nio bilder per ark.

Angående frågan om polismännen strävar efter att figuranterna ska likna gärningsmannen så mycket som möjligt blev svaren följande. Bredahl eftersträvar att figuranterna ska vara så lika som möjligt, men påpekar att det är svårt med vissa folkslag. När det gäller exempelvis asiater och araber kan ett vittne ha svårt att särskilja en person i gruppen. Bredahl brukar se till att figuranterna har likartad frisyr. Han påpekar dock att om t.ex. hårfärgen inte nämns i signalementet så kan denna varieras. Hansson förklarar för sin del att om det finns en misstänkt sätter hon ihop så snarlika fotografier som möjligt, d.v.s. gör dem väldigt lika. Hansson betonar ordet väldigt. Om det bara finns signalement varieras hon det som inte finns i signalementet så mycket som möjligt.

Bredahl anger att det vanligen tar en dag att få fram lämpliga konfrontationsmedlemmar, oavsett brottets grovhet. Hansson säger att det vid ett grovt brott kan ta ca 1 ½ dag men hon påpekar att det letas noga även vid bagatellbrott.

Bredahl ger inte vittnet någon instruktion om att gärningsmannen inte behöver finnas med i konfrontationsgruppen. Han menar att en sådan instruktion kan vara vilseledande för vittnet. Hansson berättar att hon alltid ger instruktionen: gärningsmannen kan vara, men behöver inte, vara med i konfrontationsgruppen. Det är önskvärt att alla utredare i distriktet ger vittnena samma instruktioner. Hanssons tillvägagångssätt rekommenderas. (Se tidigare resonemang sid. 11). Vittnet ges ingen instruktion med innebörden att det bör användas sig av en absolut bedömningsstrategi. Det bör påminnas om tidigare redovisade forskningsresultat där det framkommit att vittnenas identifikationsbeslut mer sannolikt är korrekta om de använt sig av en absolut bedömningsstrategi samt att det troligen går att påverka vittnet till en sådan bedömning genom instruktioner till vittnet.

Den tid vittnet tar på sig för att göra sitt utpekande noterar Bredahl i protokollet. Gör vittnet sitt utpekande snabbt och direkt talar det för högre tillförlitlighet medan det däremot inte säger någonting om vittnet gör sitt utpekande långsamt. Hansson berättar att början och slut på konfrontationsförhöret dokumenteras extra och påpekar att skeendet antingen bandas eller videofilmas.

Bredahl berättar att det oftast är tre personer som arbetar med en fotokonfrontation: spaningsledaren, en polisman och en person som tar fram fotografierna. Vanligen är åklagaren förundersökningsledare och då medverkar även denna.

Det finns inte någon person med övergripande kontrollfunktion över hur konfrontationer i distriktet ska gå till. Bredahl menar att det fungerar bra att förundersökningsledaren gör en kontroll; han är insatt i och påläst på det enskilda fallet. Om någon utomstående person som inte är insatt skulle kontrollera, skulle detta inte vara till någon hjälp för rätts säkerheten. Hansson säger att det absolut inte behövs någon övergripande kontroll. Det är en omöjlighet att ha kunskap om alla förundersökningar.

Förundersökningsledaren och åklagaren har den kunskapen. Enligt min mening är polisernas argumentation tveksam. Utredarnas rutiner, t.ex. om de stoppar konfrontationsvisningen vid en eventuell träff, vad de ger för instruktioner till vittnet osv., torde kunna kontrolleras utan en närmare kännedom om den aktuella brottsutredningen.

Bredahl berättar att han inte haft några yngre vittnen. Hansson förklarade att hon använder samma presentationsmetod för alla vittnen, oavsett deras ålder.

Beträffande konfrontationsmedlemmarnas klädsel påpekade Bredahl att det i regel bara är ansiktsbilder som visas. Hansson förklarade för sin del att det räcker om några i gruppen har häkteskläder medan andra kan ha exempelvis t-shirt eller skjorta o.s.v. Detta är i sig ganska anmärkningsvärt. Hansson betonar emellertid att det är viktigt att gärningsmannen inte kan urskiljas. Enligt min mening vore det bäst om det eftersträvades att alla konfrontationsmedlemmarna i en fotokonfrontation var likadant klädda, även om kläderna knappt syns på bilden. Detta är dock viktigare i en livekonfrontation, där kläderna syns tydligare. Huruvida figuranterna har en ljus eller mörk bakgrund på fotografierna är också intressant. Alla konfrontationsmedlemmar bör ha så lik bakgrund som möjligt.

Bredahl anser att det behövs fler riktlinjer beträffande hur en konfrontation bör gå till. Hansson berättar att hon tagit kontakt med biträdande länspolismästare Peter Tjäder, chef för utredningsverksamheten i Skåne, för att hon vill ha fler riktlinjer. Hansson meddelar att hon fått besked om att sådana är på väg. Själv har hon tillsammans med en kollega satt samman en utbildningspärm till poliserna i distriktet, vilken bland annat innehållit material från Granhags föreläsningar.

Om det finns två eller fler gärningsmän gör Bredahl två konfrontationer med 8 bilder i varje. Han poängterar att det är viktigt att ha olika konfrontationer med olika gärningsmän. Hansson placerar båda gärningsmännen i samma konfrontation men använder då ca 20-30 bilder. Har hon tre gärningsmän använder hon ca 45 bilder. Det kan anmärkas att Rikspolisstyrelsen förordar separata konfrontationer när det finns tre misstänkta. Mot Hanssons tillvägagångssätt kan även invändas att det förefaller väl många bilder att visa vittnet i en följd. Vittnet kan tröttnas ut och brista i koncentration om det tvingas titta på alltför många figuranter i ett sammanhang. Det är bättre att dela upp figuranterna på minst två par visningar. Dessutom torde det vara ovanligt att tre misstänkta är så lika att det låter sig göras att hitta tillräckligt stort antal lämpliga figuranter. Figuranturvalet torde bli bättre om varje uppsättning väljs ut endast med hänsyn till utseendet på en gärningsman. Denna kritik kan även riktas mot Rikspolisstyrelsens förslag att ha två misstänkta i en konfrontation.

På frågan om poliserna är nöjda med att visningsmetoden ändrats från simultan till den som används nu svarar Bredahl att det fungerar bra, men möjligen kan bli ännu bättre”. Hansson svarar ja.

6.2.3 Polisområde mellersta Skåne

På frågan vilken presentationsmetod som används löd svaren följande. Prengne, brottsroteln i Lund, använder sekventiell metod. Han visar bilderna en i taget samt en bild per ark. Om han får en träff, stoppar han konfrontationen och vittnet får inte se resterande bilder. Efter att han har visat alla 12 bilder, och han inte fått någon träff, får vittnet *inte* möjligheten att se bilderna en gång till och får inte jämföra dem. Han räknar inte sekunderna som vittnet tittar på varje bild. Han har tillämpat metoden det senaste 2 ½ året. Sekventiell metod har valts på grund av utbildning och på grund av Granhags rekommendationer. Prengne är medveten om att man med denna metod förlorar i antalet träffar men detta kommenterar han med orden ”man vinner i rättssäkerhet”. Även Nilsson, centraljournen i Lund, använder sekventiell visning. Minst nio bilder används och de visas alltså en i taget. Nilsson tycker att man bör stoppa konfrontationsvisningen om vittnet pekat ut någon, men han påpekar samtidigt att han vet flera i distriktet som inte gör så. I ungefär hälften av fallen räknar han antalet sekunder som vittnet får se bilderna. Nilsson har använt sekventiell metod sedan början av år 2004. På frågan hur poliserna i distriktet gjorde tidigare svarar han att de även då använde ca nio bilder, men att de då hade tre till fem bilder på varje ark. Alla arken visades då samtidigt – simultan visning. Övergången till den sekventiella metoden har skett p.g.a. dagens forskning. ”Men om forskningens rekommendationer ändras, ändrar sig polisen också.”

Prengne strävar efter att figuranterna ska vara så lika gärningsmannen som möjligt. Han berättar att en konfrontation, som han försökt få till stånd men misslyckats med, gällde en situation där gärningsmannen var asiat och det var omöjligt att få ihop tillräckligt antal lika figuranter. Det vittnet utelämnat i signalementsförhör, exempelvis om det inte sagts någonting om gärningsmannens längd, görs likt det också. Det är intressant att notera att Hansson och Prengne har olika uppfattningar om hur de väljer sina figuranter utseende sett till vad som inte nämnts i signalementsförhöret. Nilsson strävar efter att figuranterna ska vara ”ganska lika”. Han påpekar att de inte får vara alltför lika; vittnet kan inte göra ett utpekande om alla figuranterna är asiater, och dessutom lika varandra. Om figuranterna är asiater försöker Nilsson variera deras utseende så mycket som möjligt. Han menar att åtminstone nio av tio figuranter ska vara asiater, men helst ska det vara tio av tio förstås. Det kan konstateras att poliserna är medvetna om den s.k. cross-race-effekten. (se sid. 10).

Prengne berättar att KUT bara tar ett par timmar på sig för att få fram lämpliga konfrontationsmedlemmar, oavsett brottets grovhet. Nilsson anger att han får materialet inom en dag och att underåttelsetjänsten lätt klarar uppgiften på en timme.

Prengne ger vittnet instruktionen: ”nu ska du få se 12 bilder”, han upplyser alltså vittnet om hur många fotografier som ska visas. Nilssons vittnen får veta att de ska få se ”ett antal” bilder. Detta är, som tidigare nämnts, att

föredra. Både Prengne och Nilsson ger vittnena instruktionen att gärningsmannen inte behöver finnas med i konfrontationsuppsättningen. Prengne ger inte vittnet någon instruktion som innebär att det ska försöka göra en absolut bedömning när det gör sitt utpekande. Det gör däremot Nilsson.

Både Prengne och Nilsson placerar gärningsmannen slumpvis i konfrontationsgruppen.

Frågan om huruvida det noteras särskilt om vittnet tar tid på sig besvarar Prengne nekande. Nilsson menar att tiden framgår antingen av band eller av protokollet. Det noteras om vittnet pekat ut gärningsmannen snabbt och direkt. Om ett vittne varit särskilt långsamt har mindre betydelse eftersom det kan vara närmast hänförligt till personligheten.

Prengne uppger att det i normalfallet är två personer som arbetar med en fotokonfrontation, en utredare samt en person på KUT. Nilsson, för sin del, uppger att det oftast är fler personer som medverkar, en som sätter samman visningsmaterialet, en som kontrollerar, en som genomför förhöret och en arbetsledare; ibland gör arbetsledaren förhöret också.

Det finns inte någon som gör en övergripande kontroll av de konfrontationer som genomförs i distriktet. Prengne påpekar dock att förundersökningsledaren helst ska ha godkänt konfrontationsuppsättningen, eftersom han bär ansvaret. Prengne menar att det inte ska behövas någon kontroll men han påpekar samtidigt att det nog finns flera i distriktet som fortfarande använder simultan visning. Nilsson menar att det är bra som det är nu, att förundersökningsledaren kontrollerar.

Nilsson förklarar för sin del att det optimala är att de som genomför konfrontationen inte själva vet vem i konfrontationsgruppen som är gärningsmannen. Han tillägger emellertid att så inte alltid är fallet.

Både Prengne och Nilsson anger att äldre och yngre vittnen behandlas lika avseende valet av visningsmetod; Prengne har dock inte haft något vittne som varit yngre än 14 år, däremot ett över 60 år.

Prengne påpekar att det nästan bara är ansiktet som syns på fotografierna. Figuranterna kan ha lite olika kläder, en mix, men naturligtvis får det inte vara så att alla utom en är svartklädda. Nilsson uppger att figuranterna har ungefär samma kläder. Det får alltså inte hända att en har vit tröja och resten mörka. Om någon sticker ut, får det inte vara gärningsmannen anser Nilsson. Det kan anmärkas att rimligen inte någon bör sticka ut. Om det är så, kan detta minska antalet figuranter som vittnet faktiskt väljer emellan, d.v.s. konfrontationens funktionella storlek kommer att vara låg. Nilsson påpekar att clipart, ett datorverktyg, används om bakgrunderna på fotografierna inte passar.

Nilsson tycker att det vore bra med fler riktlinjer för hur en konfrontation bör gå till, men han påpekar att de inte ska vara bindande utan endast utformas som rekommendationer. Om riktlinjerna är tvingande kan de kräva alltför stor arbetsbelastning. Prengne menar att det hade varit bra med utförligare riktlinjer samt forskning som angav det säkraste sättet att få ett korrekt utpekande. Han är angelägen om att framhålla att polisdistrikten bör vara självständiga i sitt val av riktlinjer.

Om det finns två gärningsmän, och deras utseenden är lika, föreslog Prengne 18 fotografier och båda gärningsmän i samma konfrontation. Om gärningsmännens utseenden är olika, skulle han ha genomfört två separata konfrontationer. Finns tre gärningsmän skulle Prengne under alla förhållanden ha ordnat tre konfrontationer. Om det finns två gärningsmän ordnar Nilsson två separata "set" med nio bilder i varje. Om det finns tre gärningsmän har han en tredje konfrontation med ytterligare nio bilder. Han ger vittnet en paus emellan konfrontationerna.

Både Prengne och Nilsson är nöjda med bytet till sekventiell visningsmetod. Nilsson tillade att Granhag inte är ensam forskare om att förorda denna.

6.3 Intervjuresultaten avseende livekonfrontationer

6.3.1 Polisområde Malmö

Kriminalinspektören Rosberg har medverkat i alla livekonfrontationer som genomförts i distriktet. Han använder sig av simultan visningsmetod. Alla figuranter står först uppställda bredvid varandra för att vittnet ska få en överblick. Därefter får de gå fram en och en, så att vittnet får möjlighet att titta närmare på figuranten, både framifrån och i profil. Slutligen får de gå tillbaka och ställa sig på sin plats igen. Anledningen till att den simultana metoden har valts är önskemål från åklagaren. Det skulle vara intressant att veta skälet. Eventuellt gör han bara "som man alltid har gjort". Utbildning om de två konfrontationsmetoderna bör självfallet ges till såväl polisen, d.v.s. utredarna, som åklagarna. De senare bär trots allt ansvaret för hur konfrontationerna utförts.

Den simultana metoden har använts i 10-12 år. Rosberg känner inte närmare till hur det gick till dessförinnan, eftersom livekonfrontationerna inte videofilmades tidigare. Han berättar emellertid att det i det gamla polishuset på Davidshalls torg inte fanns något rum där tiotalet figuranter fick plats samtidigt. På grund därav fick figuranterna visa sig för vittnet en i taget, dvs. sekventiell metod.

Antalet figuranter Rosberg har använt sig av är tio. Den misstänkte får själv bestämma var han vill stå, dock att Rosberg försöker undvika att t.ex. tre långa personer står bredvid varandra.

Äldre och yngre vittnen behandlas lika. Konfrontationsvisningen sker en gång. Dock kan ett vittne be att få se någon eller några figuranter en gång till.

Rosberg anger tidsbrist som skäl till att blanka lineups inte förekommer, vilket tycks innebära att han inte har någonting emot idén med blanka lineups som sådan. Blanka lineups har annars mött kritik vilket framförts tidigare i arbetet (kapitel 5.6.1).

Vittnet får ingen upplysning om att gärningsmannen kanske inte finns med i konfrontationsgruppen. Undersökningar har visat att simultana konfrontationer leder till högre antal korrekta identifikationer om försiktighetsinstruktioner inte har använts.

När det gäller den tid vittnet tar på sig för att göra sitt utpekande kan detta utläsas av polismaterialet på olika sätt. Utredningsmannen kan på det band som hör till förhöret i samband med vittneskonfrontationen t.ex. upplysa om att vittnet pekade ut nr. tre ”med en gång”. Det finns också en videoupptagning av vilken framgår hur figuranterna rör sig och vad vittnet säger i vittnesrummet. Däremot videofilmas vittnet inte, vilket kunde vara önskvärt. Rosberg påpekar dock att inget vittne får särskilt lång tid på sig och att konfrontationerna totalt tar mellan 10-15 minuter. Rosbergs uppfattning att det små tidsskillnaderna inte har så stor betydelse förefaller rimlig. En bevisvärdering grundad på tiden för utpekandet framstår som vanskelig, eftersom även ett säkert vittne, på grund av sin personlighet kan vilja tänka efter innan svaret lämnas. Det är dessutom inte poliserna som ska värdera betydelsen av tidsåtgången. Å andra sidan kan det tyckas att poliserna lika gärna kan notera tiden för den händelse rätten skulle tillmäta den betydelse.

Hur tänker Rosberg när det gäller figuranternas klädsel? – Att vittnet ska kunna känna igen hållningen och utseendet anser han viktigast, inte kläderna. Vid konfrontationen bär figuranterna träningsoveraller från kriminalvården. De får inte bära klockor eller örhängen.

Eftersträvar Rosberg att figuranterna ska likna gärningsmannen så mycket som möjligt? – Rätten ska ha en möjlighet att fria eller fälla. Polisen ska vara neutral. Figuranterna ska ha ungefär samma ålder, kroppsbyggnad och hårfärg. Figuranter med eller utan glasögon blandas inte. Detta gäller oavsett vad som angetts i signalementet. De egenskaper som inte har nämnts i vittnets signalement varierar Rosberg inte.

Rosberg anger tiden som avsetts för att hitta lämpliga figuranter och åstadkomma en bra konfrontation till omkring en vecka. Tiden inkluderar, samordning med åklagare, försvarare och vittne.

Rosberg anger att det i normalfallet är mellan fyra och fem personer som arbetar med en livekonfrontation.

Det finns enligt Rosberg alltid någon som gör en övergripande kontroll av de livekonfrontationer som genomförs i distriktet. Rosberg medverkar själv i alla distriktets livekonfrontationer. Fördelen med detta anser han vara att alla livekonfrontationerna utförs på samma sätt. En nackdel är att när Rosberg är borta från arbetet får livekonfrontationer anstå, om det inte gäller akuta ärenden. Av effektivitetsskäl vore det att rekommendera att minst två personer i distriktet skulle ha Rosbergs kontrollfunktion. Det är naturligtvis inte bra om livekonfrontation måste underlåtas därför att behovet uppstått olägligt i tiden. Förseningar är naturligtvis inte heller önskvärda.

Det är inte Rosberg som valt figuraterna i konfrontationsgruppen utan utredaren. Däremot vet Rosberg vem i konfrontationsuppsättningen som är den misstänkte gärningsmannen. Både utredaren och Rosberg är på plats vid konfrontationstillfället och skulle alltså, medvetet eller omedvetet, kunna kommunicera sin vetskap till vittnet.

Rosberg efterlyser en färsk KRIPUT-rapport beträffande hur en konfrontation bör gå till; den som finns är gammalmodig på sina ställen.

Rosberg instruerar inte vittnet om att försöka använda en absolut bedömningsstrategi.

Om det finns två gärningsmän och det är svårt att få fram figuranter förordar Rosberg att en figurant tas bort och båda gärningsmännen deltar i konfrontationen. Det innebär i hans fall två gärningsmän och 8 figuranter. (Jämför Rikspolisstyrelsens åsikt sid. 10). Kravet är emellertid att båda gärningsmännen har europeiskt utseende och inte är alltför olika. Om en gärningsman är asiat och den andre är svensk krävs två separata konfrontationsgrupper. Detsamma gäller om en av gärningsmännen bär glasögon. Om det finns tre gärningsmän behövs minst två konfrontationsuppsättningar. Rosberg påpekar att en figurant som används i första konfrontationsgruppen är förbrukad.

6.3.2 Polisområde nordvästra Skåne

Bredahl har genomfört sina livekonfrontationer med simultan konfrontationsmetod; alla personerna har varit uppställda samtidigt. Metoden har valts på grund av önskemål från förundersökningsledaren och har använts under Bredahls 30 år som polis. Hansson har bara genomfört en livekonfrontation och den ägde rum år 1999. Hon berättar att Granhag då inte hade slagit igenom då och anger detta som anledning till att den simultana metoden användes. Idag skulle hon ha genomfört konfrontationen sekventiellt. Det är intressant att än en gång notera att kunskapen om sekventiell metod är ung. Påtryckningar bör ske för att den nya kunskapen ska slå igenom jämt i distrikten och så snabbt som möjligt.

Bredahl anger att gärningsmannens position i konfrontationsgruppen sker slumpvis. Så var fallet även i Hanssons livekonfrontation.

Båda poliserna anger att valet av konfrontationsmetod är detsamma oavsett vittnets ålder. Det bör dock påpekas att Bredahl inte själv haft någon konfrontation med barn däremot med en 60-åring. Han påpekar att det oftast inte ger så mycket att försöka få gamla vittnen att göra utpekanden. Det kan bero på att de gamla ofta ser dåligt och om det är frågan om t.ex. väskryckningar har de ofta varit så rädda att de sett någonting alls. Hansson berättar att hon lät 20-25 målsäganden i åldrarna 9-40 år medverka i hennes livekonfrontation.

Bredahl berättar att konfrontationsvisningen sker en gång, men att en figurant kan visas ytterligare en gång på begäran av vittnet. Hansson berättar att hennes livekonfrontation spelades in på video och att något vittne fick se hela videosekvensen en gång till.

Bredahl genomför inga blanka lineup. Hansson genomförde en blank lineup före den egentliga lineupen. Hon är den enda polis som uppgett sig använda denna möjlighet. Enligt min mening är möjligheten att föredra ur rättssäkerhetssynpunkt. Ekonomin bör inte lägga hinder i vägen för att metoden används i vart fall då och då, när det går att hitta tillräckligt många lämpliga figuranter. Att metoden inte används i alla fall minskar dessutom risken för att vittnen räknar med en blank lineup inledningsvis. Blanka konfrontationer tydliggör för vittnet att gärningsmannen inte behöver finnas med och uppmuntrar till ett absolut tänkande. De engelska psykologernas oro, se tidigare i arbetet under rubriken 5.6.1, får stå tillbaka för just detta, att vittnet uppmuntras till en absolut bedömning och att rättssäkerheten därmed höjs.

Bredahl upplyser inte vittnet om att gärningsmannen inte behöver finnas med i konfrontationsuppsättningen. Hansson minns inte hur hon gjorde i sin livekonfrontation i detta avseende men tror att hon måste ha lämnat upplysningen.

Båda poliserna anger att tiden vittnet tar på sig för att göra sitt utpekande framgår av bandinspelningen från konfrontationen.

Bredahl berättar att både poliser och åklagare har haft vetskap om vem i konfrontationsgruppen som var misstänkt. Hansson kände till vem som var misstänkt vid hennes konfrontation.

Bredahl eftersträvar att figuranterna har likartad klädsel. I en av hans livekonfrontationer hade t.ex. alla konfrontationsmedlemmar häkteskläder. Hansson använde också häkteskläder i sin livekonfrontation. Hon lät inte någon figurant bära klocka, örhängen eller liknande.

Liksom vid sina fotokonfrontationer strävar Bredahl efter att figuranterna ska vara så lika som möjligt exempelvis när det gäller frisyren. Han påpekar

dock att om t.ex. hårfärgen inte nämns i signalementet så kan denna varieras. Bredahl nämner att det kan bli svårt för ett vittne att särskilja en person i gruppen om alla figuranter t.ex. är asiater. Hansson kan inte svara på huruvida hon varierade figuranternas utseende avseende detaljer som inte fanns med i signalementet. Hon minns att figuranterna var lika – ingen hade skägg, ingen hade glasögon och alla såg unga ut. Eftersom vittnena lämnat olika uppgifter om den misstänktes längd varierades denna hos figuranterna. Det fanns både mörkhåriga och ljushåriga figuranter.

Bredahl betonar att det tar mycket längre tid att få fram lämpliga figuranter till en livekonfrontation än till en fotokonfrontation. Det tar tre till fyra dagar. Hansson berättar att det behövdes ungefär en arbetsdag för att välja ut figuranterna till hennes livekonfrontation.

Bredahl anger att det i normalfallet är tre personer som arbetar med en livekonfrontation; Hansson anger att de var fyra personer i hennes.

Det finns ingen i distriktet som gör någon övergripande kontroll av de livekonfrontationer som genomförs i distriktet. Bredahl menar att det räcker med den kontroll förundersökningsledaren gör. (Jämför utförligare resonemang under rubriken fotokonfrontationer). Hansson menar att förundersökningsledaren eller åklagaren har tillräcklig kontroll.

Varken Bredahl eller Hansson ger vittnet någon instruktion om att försöka använda en absolut bedömningsstrategi vid sitt utpekande.

Bredahl har aldrig varit i den situationen att han haft två gärningsmän och varit tvungen att besluta om huruvida han ska ha dem i samma konfrontation eller inte. Han påpekar att om det skulle ske får beslutet fattas i samråd med åklagare och advokat. Skulle Bredahl få bestämma så skulle han troligen ha två gärningsmän i samma konfrontation och åtta till tio figuranter. Om tre gärningsmän var aktuella skulle han troligen föredra tre olika konfrontationsgrupper. Han påpekar att det vid känsliga brott kan bli för mycket för målsäganden att se båda/alla gärningsmännen i samma konfrontation samt att vittnets uppmärksamhet kan minskas om det får se alltför många figuranter i en följd. Bredahl skulle ha valt att låta det gå en dag mellan konfrontationerna. Hansson har inte heller haft något vittne med uppgiften att peka ut flera gärningsmän och hon kan inte svara på hur hon skulle ha gjort om situationen uppstod. Hansson säger att hon inte studerat situationen närmare. Hon tillägger att hon skulle ha tillfrågat Granhag. Troligen skulle Hansson ha olika konfrontationsgrupper, men hon har ingen aning om huruvida hon skulle placera haft två misstänkta i en konfrontationsgrupp och den tredje misstänkte i en annan.

6.3.3 Polisområde mellersta Skåne

Prengne har använt simultan metod vid de två livekonfrontationer som han har arbetat med på senare år. Valet gjorde han utifrån den kunskap som

fanns då; ”simultan metod hade alltid använts”. Nu har han fått utbildning, bl.a. av Granhag. Skulle Prengne ha genomfört en livekonfrontation idag, skulle han ha använt sig av sekventiell metod. Paul Nilsson svarar likartat. Han har de senaste fem åren genomfört tre livekonfrontationer och då använt simultan visning. Om han hade genomfört en livekonfrontation idag skulle han ha använt sekventiell visning och tillägger att han skulle ha stoppat sin livekonfrontation vid en eventuell träff. Återigen visar mina intervjuer att förändringens vindar är unga, men blåser med kraft. Det är anmärkningsvärt att så få poliser jag talat med angivit att konfrontationsvisningen bör stoppas om vittnet pekar ut någon.

Prengne har eftersträvat 12 konfrontationsmedlemmar i sina livekonfrontationer. Nilsson har använt omkring tio personer efter att försvarsadvokaten valt bort några. Medan Prengne placerade ut målpersonen slumpvis lät Nilsson den misstänktes försvarsadvokat välja. Båda polismännen behandlar äldre och yngre vittnen likadant avseende valet av metod. Enligt min mening är det att föredra att den misstänkte placeras slumpvis i gruppen och att detta tillvägagångssätt förklaras för den misstänkte och hans försvarsadvokat.

Både Prengne och Nilsson visar konfrontationen en gång, men båda skulle enligt vad de tillägger tillmötesgå ett vittnes önskemål att få se en viss figurant en gång till.

Prengne förklarar att han aldrig övervägt genomförandet av en blank konfrontation. Nilsson ser inte nyttan med en blank konfrontationsuppsättning. Han skulle bara genomföra en sådan om försvaret begärde det.

Prengne minns inte om huruvida han upplyste vittnet om att gärningsmannen inte behöver finnas med i konfrontationsuppsättningen. Hade han gjort konfrontationen idag hade vittnet fått veta detta. Nilsson har alltid informerat sina vittnen att gärningsmannen inte behöver finnas med i lineupen.

Tiden vittnet tog på sig för att göra sitt utpekande noterades inte av vare sig Prengne eller Nilsson. Prengne berättar att de inte ens hade en bandspelare som tog upp vad vittnet sa, däremot videofilmades figuranterna. Det hade däremot Nilsson.

Hur tänker polisen när det gäller figuranternas kläder? Prengne vill att alla ska ha likartad klädsel och försöker hitta den klädsel som beskrivits i signalementet. I en konfrontation bar t.ex. alla figuranter rånarluva. Går det inte att hitta sådana kläder som nämnts i signalementsbeskrivningarna används häkteskläder. Nilsson menar också att figuranterna ska ha så lika kläder som möjligt, helst identiska. Till en livekonfrontation brukar han be figuranterna att bära jeans samt en t-tröja som polisen köpt in för ändamålet. – Om gärningsmannen hade keps vid brottet får alla figuranter ha det vid

konfrontationstillfället. Nilsson har inte tänkt så långt som till örhängen och klockor.

Beträffande huruvida figuranterna ska vara så lika gärningsmannen som möjligt svarar både Prengne och Nilsson att deras resonemang vid fotokonfrontationerna även gäller för livekonfrontationer.

Hur lång tid avsätts genomsnittligen för att hitta lämpliga figuranter? Prengne påpekar att det inte görs några livekonfrontationer vid mindre brott. Vid grövre brott behöver polisen ha två till tre dagar på sig. Vid Nilssons senaste livekonfrontation använde han drygt en arbetsdag till att hitta lämpliga figuranter.

Prengne anger att det normalt medverkar omkring fyra personer i arbetet med en livekonfrontation. Nilsson menar att det är vanligen är fem polisanställda som medverkar.

Prengne anger att det inte finns någon person med en övergripande kontroll över alla distriktets livekonfrontationer. Nilsson berättar att det fanns en sådan ansvarig för 6-8 år sedan. Kontrollen sker nu istället genom förundersökningsledaren. Prengne berättar att hans distrikt har möjligheten be Malmödistriktet om hjälp med videofilmning samt en plats för konfrontationen.

Prengne menar att det hade varit bra om det funnits utförligare riktlinjer så att poliserna i distriktet arbetade med sina konfrontationer på samma sätt. Nilsson berättar att diskussioner i distriktet mynnat ut i en muntlig rekommendation av den sekventiella metoden. Men om någon vill använda simultan metod, och har bra argument för det, så skulle Nilsson inte säga till denne att ”du har fel”. Han tillåter därmed förundersökningsledaren att använda simultan metod, men visar samtidigt att han själv rekommenderar sekventiell.

Varken Prengne eller Nilsson gav vittnet någon instruktion om att försöka göra en absolut bedömning. Idag skulle Prengne kunnat tänka sig att ge en sådan rekommendation och Nilsson menar bestämt att han skulle göra det.

När det gäller polisens beslutsunderlag för valet av konfrontationsmetod, se fotokonfrontationerna.

Om det finns två gärningsmän skulle Prengne inte visa dem i samma konfrontation; om tre gärningsmän var aktuella skulle han ordna tre olika konfrontationer. Nilsson skulle också ha haft två separata konfrontationsgrupper för två gärningsmän och detta även om deras utseenden skulle ha varit ganska lika. Om han hade tre gärningsmän skulle han ha tre grupper, men han påpekar att det skulle ha blivit ”en jättegrej att genomföra”, som troligen inte skulle ha gjorts överhuvudtaget.

7 Analys

Vad vet vi om simultan respektive sekventiell metod?

Allt tyder på att presentationsmetoden har mycket liten påverkan på identifikationsuppträdandet när målpersonen är närvarande i konfrontationsgruppen. När emellertid målpersonen inte är närvarande i livekonfrontationen eller fotokonfrontationen, minskar sekventiell metod substantiellt antalet falska utpekanden jämfört med simultan presentation.

Sekventiell presentation är mest effektiv om försökspersonerna inte vet hur många människor som kommer att visas i konfrontationen samt om den sekventiella presentationen inte följs av en andra chans i form av en simultan presentation. Vittnet måste fatta ett separat beslut för varje individ i konfrontationen och inte förrän efter ett negativt beslut visas nästa alternativ. Om vittnet pekar ut någon i konfrontationen är det viktigt att ingen ytterligare konfrontationsmedlem visas. Detta gäller även om den misstänkte ännu inte förevisats. Detta är viktigt för att den sekventiella metoden i så stor utsträckning som möjligt ska uppmuntra till en absolut bedömningsstrategi. Då jämför vittnet varje individ i konfrontationen mot minnesbilden av målpersonen. Detta framstår som mer rättssäkert än den relativa bedömningsstrategi som simultan metod uppmuntrar innebärande att vittnet väljer den medlem i konfrontationen som mest liknar minnesbilden av målpersonen.

Sekventiell presentation är dessutom överlägsen simultan genom att vittnet vid den förstnämnda inte väljer någon viss position i konfrontationsuppsättningen oftare än någon annan. Det gör däremot vittnen vid en simultan konfrontation. Den sekventiella presentationen minskar vidare påverkan på grund av klädsel, olämpliga figuranter och snedvridna instruktioner. Det viktigaste är kanske att sekventiell metod lättare står emot dåliga figuranter eftersom det ofta kan vara svårt att få fram ett lämpligt urval till konfrontationen. Polisen får däremot förutsättas kunna ge figuranterna liknande kläder eller se till att personernas kläder på fotografierna inte skiljer sig nämnvärt åt, samt klara av att ge vittnet "justa" instruktioner. Vidare är den sekventiella metoden förknippad med ett konsekvent överlägset resultat när ett vittne fått lämna en verbal beskrivning av gärningsmannen och detta torde vara fallet i de allra flesta brottsituationer.

Experiment har visat att barn är signifikant mindre benägna att förkasta en konfrontation utan målperson än vuxna samt att barn endast är något mer benägna att förkasta en konfrontationsgrupp om den presenterades sekventiellt än om den presenterades simultant. Sekventiell metod eliminerar alltså inte problemet att barn gör val vid konfrontationer utan gärningsman och väljer flera personer i samma konfrontationsgrupp. Det sistnämnda problemet t.o.m. ökar vid sekventiella konfrontationer. Det är alltså inte självklart att den sekventiella metoden rekommenderas för

situationer med barnvittnen. Forskarna är oeniga om huruvida träning av barn påverkar simultan respektive sekventiell metod. Fler undersökningar efterfrågas för att saken ska kunna utredas tillförlitligt.

I jämförelse med yngre vittnen är äldre mer benägna att göra en falsk eller figurantidentifikation i varje konfrontationssituation utom simultan konfrontation med målperson närvarande. Där är det alltså inte någon skillnad mellan olika åldrar. Problemet med att äldre vittnen fungerar sämre i konfrontationssituationen kunde således inte avlägsnas genom sekventiell metod. I situationer med målpersonen frånvarande gjorde även äldre signifikant fler korrekta förkastanden under sekventiella testförutsättningar än under simultana. Men om den riktige målpersonen finns med i konfrontationen minskar sekventiell metod antalet korrekta utpekanden.

Beträffande beslutstid och säkerhetsbedömningar har framkommit följande. Under både sekventiella och simultana förhållanden kommer vittnets säkerhet efter konfrontationen för personer som gjort ett utpekande att vara mer utslagsgivande för tillförlitligheten än säkerheten hos personer som inte gjort något val. För sekventiell presentation gällde att beslutstiden för ett vittne som gjorde ett val i konfrontationen säger mer om utpekandets tillförlitlighet än vittnets egen säkerhetsbedömning. Slutsatsen blir alltså att ju kortare tid desto tillförlitligare utpekande. Varken beslutstid eller säkerhetsbedömningar hjälper när sannolikheten för tillförlitlighet i en ”ickeväljares” förkastande av en konfrontation ska uppskattas. Beslutstid och säkerhetsbedömningar beträffande varje beslut kan inte avgöras i en simultan konfrontation.

Vid konfrontationssituationer med flera förövare visar resultat att den sekventiella metodens överlägsna mönster i konfrontationer utan målperson försvinner. I konfrontationer där målpersonen var närvarande bibehölls däremot den simultana metodens effektivitet. Den kanske överraskande slutsatsen blir att till dess undersökningar visar annat bör sekventiell presentation inte användas vid situationer där samma vittne ska peka ut mer än en gärningsman.

Sammanfattningsvis rekommenderas att sekventiell konfrontationsmetod används i vanliga vittnessituationer gällande en gärningsman. När polisen misslyckas med att få tag på rätt gärningsman d.v.s. då målpersonen inte är närvarande i konfrontationen, är det en stor fördel att sekventiell metod substantiellt minskar antalet falska utpekanden jämfört med simultan presentation. Resultatet borde bli färre oskyldigt dömda personer än om polisen använder simultan metod. Priset att något fler gärningsmän går fria med den sekventiella metoden får vi betala. Fler undersökningar bör däremot göras beträffande barn och situationer där vittnet ska peka ut mer än en gärningsman. Här är det inte tillförlitligt utrett att den sekventiella metoden är att föredra.

Vad har mina intervjuer med Skånepolisen gett för resultat?

De poliser jag talat med har i stor utsträckning tagit till sig den sekventiella presentationen som en tillförlitligare metod, men det finns brister i deras tillämpning av denna kunskap. De främsta bristerna är följande.

Det är samma polisman som sätter samman konfrontationsuppsättningen som förhör vittnet samt medverkar vid själva vittnesutpekandet. Det finns därför risk att polisen, medvetet eller omedvetet, kommunicerar till vittnet vem i konfrontationsuppsättningen som är målpersonen.

Flera poliser låter vittnet veta hur många personer som kommer att visas i konfrontationen.

Vidare låter flera poliser vittnet se konfrontationsuppsättningen en andra gång och byter då dessutom till simultan metod. Vissa poliser tillåter att endast någon figurant visades en ytterligare gång.

Polismän underlåter att ge vittnet försiktighetsinstruktioner av typen ”gärningsmannen behöver inte vara med i konfrontationsuppsättningen”. Inte heller ges vittnet någon instruktion om att sträva efter en absolut bedömningsstrategi. Sådana instruktioner är viktiga för att förbättra identifikationstillförlitligheten. Eftersom poliserna i de flesta fall gått över till den sekventiella metoden kan de inte försvara sig med att den simultana metoden enligt metaanalysen fungerar bättre om vittnet inte ges några försiktighetsinstruktioner (jämför resultaten i 5.6). Det är bara några poliser som ser till att vittnet i en fotokonfrontation får se varje konfrontationsdeltagare lika länge.

Flera poliser i Skåne ansåg sig inte ha tid och resurser att genomföra blanka konfrontationer, eller ansåg att sådana helt enkelt inte var tillräckligt meningsfulla. Endast en polis hade genomfört en blank konfrontation. Troligen hade denna metod varit på sin plats i fler fall.

Ingen av de polismän som jag tillfrågade gör någon skillnad i sitt val av konfrontationsmetod beroende på om vittnet är en äldre person eller ett barn. Ingen har sagt att det skulle bero på att forskningen är tvetydig eller någonting liknande. Det förefaller som om poliserna helt enkelt inte har kännedom om att metoderna kan fungera olika effektivt i olika åldersgrupper.

Poliserna i Skåne handlar helt olika i brottsituationer med mer än en förövare. En del poliser har flera olika konfrontationer så att det aldrig blir mer än en gärningsman i varje konfrontation. Andra poliser har två eller tre gärningsmän i samma konfrontation. Det skulle vara intressant att veta om dessa olika tillvägagångssätt har någon betydelse för metodernas effektivitet. I vilket fall som helst kan det rekommenderas att alla distrikten använder samma tillvägagångssätt. Det bör också påpekas att sekventiella konfrontationer inte producerat överlägset resultat i situationer med flera gärningsmän. Detta bör utredas vidare och om forskningsresultaten består

bör polisen rekommenderas att inte använda sekventiell metod i de här fallen.

Det borde finnas någon form av övergripande kontroll av hur konfrontationer utförs. Många poliser anger att den övergripande kontroll som genomförs av förundersökningsledaren är tillräcklig. Samtidigt anger malmöpoliserna att förundersökningsledaren inte kontrollerar alla fotokonfrontationer, något som säkert inte är unikt för Malmödistriktet. Vem kontrollerar i så fall de konfrontationer som förundersökningsledaren inte tittat på? Om svaret endast är "utredaren själv", måste detta betraktas som otillräckligt. Det kan påpekas att Malmö är det enda distrikt där det finns en person som medverkar vid alla livekonfrontationer. Om det finns en praktisk möjlighet att låta det gå till så i Malmö, varför kan inte övriga distrikt ta efter? Då skulle denna person kunna se till att alla distriktets livekonfrontationer skedde enligt samma mönster t.ex. avseende vilka instruktioner som ges till vittnet.

Endast Prengne, polisdistriktet mellersta Skåne, kunde visa mig delar av det beslutsunderlag som legat till grund för valet av konfrontationsmetod. Han visade några kortfattade anteckningar från en föreläsning av Granhag. Jag uppfattar det som att distriktet i princip inte har haft något skriftligt underlag för sitt val av konfrontationsmetod. Istället verkar beslutet föregåtts av diskussioner. En kombination hade troligen varit det bästa.

Det kan noteras att poliserna förhör vittnena, bland annat i samband med konfrontationen, och att alla vittnen därför kan påverkas av fenomenet "verbal overshadowing". Det ska påminnas om att den simultana metoden förlorade sin låga överlägsenhet i konfrontationer med målpersonen närvarande om vittnet behövt lämna en verbal beskrivning av gärningsmannen.

Rangin, Matsson och Hansson förklarar att andra poliser utför sina konfrontationer på ett annat sätt än de själva samt anger att det beror på förekomsten av utbildning eller frånvaron av sådan som skäl. Hansson berättar att många – de flesta – hos dem gör simultan visning fortfarande. Hon gör den bedömningen att omkring 75 % av spanarna fortfarande tillämpar simultan konfrontationsmetod.

Flera polismän har angett att sekventiell metod är överlägsen simultan utan andra argument än att de bara tycker att metoden är säkrare samt att de har Granhag bakom sig. Jag har fått uppfattningen att poliserna är medvetna om att antalet falska utpekanden blir färre med sekventiell metod, men att de inte har någon kunskap om hur olika parametrar, t.ex. vittnets ålder, påverkar konfrontationsmetoderna. Slutsatsen drar jag eftersom poliserna annars antagligen hade genomfört metoden annorlunda. Det är intressant att notera att poliserna inte själva verkar ha läst undersökningar av hur olika saker påverkar metoderna, men att de ändå är beredda att ändra sin egen visningsmetod. Kanske är det därför så många poliser fortfarande använder

simultan metod? – De har helt enkelt inte själva fått läsa tillräckligt utförligt och övertygande material.

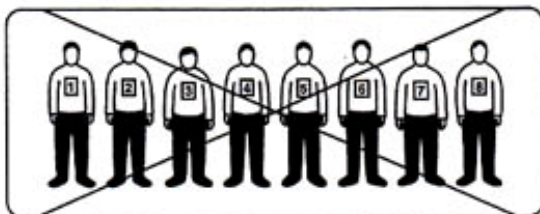
Bortsett från en smärre revidering av polisdatalagen (1998:622), som skulle tillåta polisen att lagra filmsekvenser för konfrontationer, är det kanske inte främst genom lagstiftning förändringar i polisens praxis bör ske. Däremot bör fler och utförligare riktlinjer komma till stånd, både på riksplan och på distriktsnivå. Ett absolut minimum måste vara att poliserna inom samma distrikt gör samma val av metod och ger samma instruktioner till vittnet m.m.

Positivt vid genomförande av konfrontationerna är att polismännen jag intervjuat fått upp ögonen för en användning av den sekventiella metoden. De ser till att alla konfrontationsmedlemmarna har likartad klädsel och tar god tid på sig för att hitta lämpliga figuranter och anlitar ofta specialister som arbetar med uppgiften. De placerar målpersonen slumpvis i konfrontationsuppsättningen samt använder lämpligt antal figuranter, åtminstone när det gäller konfrontationer med en gärningsman. Vidare existerar genom förundersökningsledaren en viss intern kontroll av hur konfrontationerna genomförs.

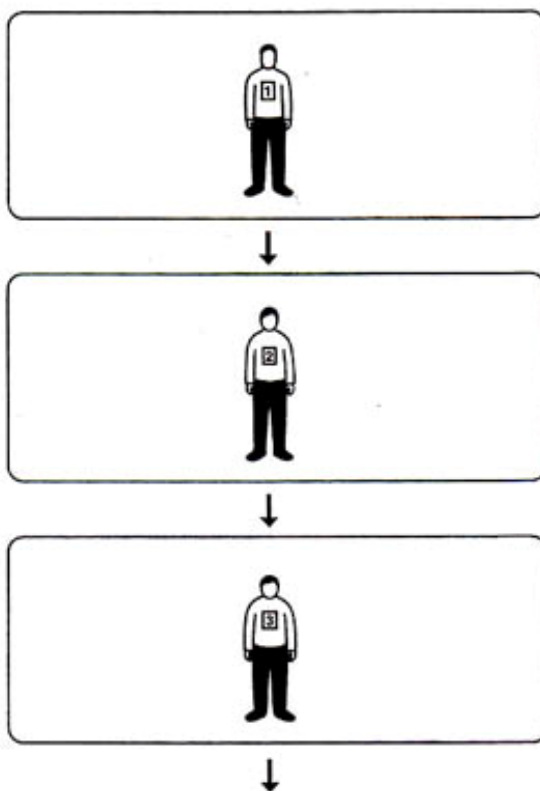
Inte någon av de poliser jag har intervjuat har genomfört en ”perfekt” tillämpning av den sekventiella presentationen. Med detta menas att ingen polis använt alla de rekommendationer forskningen utmynnat i. Den kunskap som finns om sekventiell respektive simultan konfrontationsmetod borde befordras i detalj samt ges större spridning. Detta skulle gagna alla – poliser, misstänkta, advokater, vittnen och domstolar. Naturligtvis existerar inte facit för om en gärningsman, dömd på identifikationsbevisning, verkligen var den skyldige. Men, kan processen bedömas som rättssäker, är ändå mycket vunnet.

Bilaga A

Simultan vittneskonfrontation:

Sekventiell vittneskonfrontation:

Figur 1 Simultan kontra sekventiell vittneskonfrontation.

Bilaga B

INTERVJUFRÅGORNA

Livekonfrontationer / personkonfrontationer

1. Hur många livevittneskonfrontationer har genomförts i ert polisdistrikt det senaste året/de senaste 5 åren? Hur många har du genomfört det senaste året/de senaste fem åren?
2. Vilken metod har använts, simultan, sekventiell el. en kombination av de båda?
3. Varför valde ni den metoden?
4. Hur länge har ni använt metoden?
5. Om ni använt någon annan metod tidigare, vilken var det? Är ni nöjda med att ni ändrat metod? Varför? Är det möjligt att få det beslutsunderlag som låg till grund för bytet av metod?
6. Hur har ni genomfört den konfrontationsmetod ni valt?
 - Antalet personer i konfrontationen?
 - Placeras målpersonen på någon speciell plats i konfrontationen? (T.ex. oftast på position nr. 3). Motivera svaret.
 - Om ni använder sekventiell metod, låter ni vittnet veta hur många figuranter det kommer att få se totalt?
 - Behandlar ni äldre resp. yngre vittnen lika avseende valet av sekventiell resp. simultan metod?
 - Får vittnena i något fall se konfrontationsuppsättningen en andra gång? Visas gruppen likadant den andra gången som den första i så fall? (d.v.s. om det var simultan metod första gången så används simultan metod även andra gången).
 - Genomför ni någon gång en blank lineup d.v.s. en konfrontation där ni medvetet uteslutit den misstänkte? Hur ofta och i vilka fall? Får vittnet som tittar på den blanka lineupen tillfälle att se gruppen en andra gång? Används då samma metod som tidigare?
 - Hur tänker ni när det gäller figuranternas klädsel?
 - Strävar ni efter att varje figurant ska likna gärningsmannen så mycket som möjligt?
 - Cirka hur lång tid avsätter ni genomsnittligen för att hitta lämpliga figuranter? I de grövre brotten? I de mindre grova brotten? Ge exempel på brott och tid.
 - Ges vittnet instruktioner före konfrontationen av typen "Gärningsmannen kan vara, men behöver inte finnas med i konfrontationsuppsättningen"?
 - Noterar ni den tid vittnet tar på sig för att peka ut någon eller för att förkasta konfrontationen? Om så är fallet, beskriv varför.
 - Hur många människor arbetar med en livekonfrontation i normalfallet? Är det samma person som sätter samman

konfrontationsgruppen som är på plats vid själva livekonfrontationen? Finns det någon som är engagerad i alla livekonfrontationer som görs i ert distrikt? Någon som gör en övergripande kontroll av hur de genomförs? Vem? Är det bra eller dåligt med kontroll?

- Ger ni instruktioner till vittnet om att göra en absolut bedömning?
- Hur gör ni konfrontationen om ni har flera gärningsmän?

Fotokonfrontationer

1. Ungefär hur många fotokonfrontationer har genomförts i ert polisdistrikt det senaste året? Hur många har du genomfört det senaste året/de senaste fem åren?
2. Hur många fotokonfrontationer har genomförts den senaste månaden? Hur många har du genomfört?
3. Hur har konfrontationerna genomförts?
 - Har ni exempelvis använt 9 bilder per ark, 12 bilder per ark o.s.v.? Eller har bilderna visats en i taget på en skärm? (= sekventiell metod.)
 - Om det senare är fallet, vet vittnet då hur många bilder det kommer att få se?
 - Oavsett vilken metod, har gärningsmannen/målpersonen placerats in på någon speciell position? (T.ex. oftast på position nr. 9, längst ner i högra hörnet av pappret). Motivera svaret.
 - Strävar ni efter att varje figurant ska likna gärningsmannen så mycket som möjligt?
 - Cirka hur lång tid avsätter ni genomsnittligen för att hitta lämpliga figuranter? Gällande ett grövre brott? Gällande ett mindre grovt brott?
 - Ges vittnet instruktioner före konfrontationen av typen ”Gärningsmannen kan vara, men behöver inte finnas med i konfrontationsuppsättningen”?
 - Noterar ni den tid vittnet tar på sig för att peka ut någon eller för att förkasta konfrontationen? Om så är fallet, beskriv varför.
 - Hur många personer arbetar med en normal fotokonfrontation? Är det samma person som sätter samman konfrontationsgruppen som är på plats vid själva fotokonfrontationen?
 - Finns det någon som gör en övergripande kontroll över alla de fotokonfrontationer som görs, hur de sätts samman o.s.v.? Görs detta genom stickprovskontroller eller på något annat sätt? Vem kontrollerar? Är det bra eller dåligt med kontroll?
4. Varför har ni valt ert sätt att visa bilderna?
 - Varför simultan/sekventiell metod?

- Om simultan, varför just det totala antalet bilder och det antal bilder per sida?
- 5. Hur länge har ni använt metoden?
- 6. Om ni använt någon annan metod tidigare, hur genomfördes fotokonfrontationerna då? Är ni nöjda med att ni ändrat metod? Varför? Är det möjligt att få det beslutsunderlag som låg till grund för bytet av metod?
- 7. Behandlar ni äldre resp. yngre vittnen lika avseende valet av sekventiell resp. simultan metod?
- 8. Hur tänker ni avseende konfrontationsdeltagarnas kläder?
- 9. Ger ni instruktioner till vittnet om att göra en absolut bedömning?
- 10. Hur gör ni konfrontationen om ni har flera gärningsmän?

Bilaga C

Lineup status	Vittnet identifierar			Vittnet gör ingen identifikation
	Gärningsman	Oskyldig misstänkt	Figurant	
Gärningsmannen närvarande	Korrekt identifikation (träff)	Kan inte inträffa	Fel (figurantidentifikation)	Miss (inkorrekt förkastande)
Gärningsmannen frånvarande	Kan inte inträffa	Fel (falsk identifikation)	Fel (figurantidentifikation)	Korrekt (korrekt förkastande)

Figur 2 Möjliga utfall i en konfrontation med en misstänkt¹⁴⁸

¹⁴⁸ Wells, What Do We Know About Eyewitness Identification, *American Psychologist* (1993), sid. 556

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

JK-beslut : beslut och yttranden av JK vilka har bedömts vara av allmänt intresse 1986 sid. 165-166

JK-beslut 2001-04-23, diarienummer 10002-00-21

JO: s ämbetsberättelse 1979/80 sid. 124

JO: s ämbetsberättelse 1985/86 sid. 121

JO: s beslut 2004-05-25, diarienummer 418-2003

Rikspolisstyrelsen (RPS) Rapport 1990: 3, Vittneskonfrontationer, KRIPUT-gruppen, Stockholm, 1990

Rättsfall

RH 1989:119

Artiklar

Christianson Sven-Åke, Psykologisk expertis i rättssalarna – får vi bättre domstolsbeslut?, *Svensk Juristtidning* 1992, häfte 4, sid. 313-333

Cutler BL och Penrod S.D, Improving the Reliability of Eyewitness Identification: Lineup Construction and Presentation, *Journal of Applied Psychology*, 1988, 73, sid. 281-290

Gustavsson Anders, Palmerättegången, *Advokaten* 1990, häfte 3, sid. 142-150

Lindsay R C L och Wells Gary L, Improving Eyewitness Identifications from Lineups: Simultaneous versus Sequential Lineups Presentations, *Journal of Applied Psychology*, 1985, 70, sid. 556-564

Lindsay R C L, Lea James A, och Fulford Jennifer A, Sequential Lineup Presentation: Technique Matters, *Journal of Applied Psychology*, 1991, vol. 76, nr. 5, sid. 741-745

Lindsay R C L, Lea James A, Nosworthy Glenn J, Fulford Jennifer A, Hector Julia, LeVan Virginia och Seabrook Carolyn, Biased Lineups:

Sequential Presentation Reduces the Problem, *Journal of Applied Psychology*, 1991, vol. 76, nr. 6, sid. 796-802

Lindsay R C L, Pozzulo Joanna D, Craig Wendy, Lee Kang och Corber Samantha, Simultaneous Lineups, Sequential lineups, and showups: Eyewitness Identification Decisions of Adults and Children, *Law and Human Behavior*, 1997, vol.21, nr 4, sid. 391-404

Memon Amina och Gabbert Fiona, Improving the Identification Accuracy of Senior Witnesses: Do prelineup Questions and Sequential Testing help?, *Journal of Applied Psychology*, 2003, vol. 88, Nr. 2, sid. 341-347

Pozzulo Joanna D och Lindsay R C L, Elimination Lineups: An improved Identification Procedure for Child Eyewitnesses, *Journal of Applied Psychology*, (1999), vol. 84, nr. 2, sid. 167

Sporer Siegfried L, Eyewitness Identification Accuracy, Confidence, and Decision Times in Simultaneous and Sequential Lineups, *Journal of Applied Psychology*, 1993, vol. 78, nr 1, sid. 22-33

Stebly Nancy, Dysart Jennifer, Fulero Solomon och Lindsay R C L, Eyewitness Accuracy Rates in Sequential and Simultaneous Lineup Presentations: A Meta-Analytic Comparison, *Law and Human Behavior*, 2001, vol. 25, Nr 5, sid. 459-473

Wells Gary L, What Do We Know About Eyewitness Identification, *American Psychologist*, 1993, vol. 48, nr. 5, sid. 553-571

Wells Gary L, Malpass Roy S, Lindsay R. C. L, Fisher Ronald P, Turtle John W, Fulero Solomon M., From the lab to the police station - A Successful Application of Eyewitness Research, *American psychologist*, 2000, vol. 55, sid. 586

Wells Gary L och Olson Elisabeth A, Eyewitness testimony, *Annual review of psychology*, 2003, vol 54, sid. 278

Övrig litteratur

Ainsworth Peter B, *Psychology, law and eyewitness testimony*, John Wiley & Sons Ltd, Chichester, 1998

Björkman J, Diesen C, Forssman F, Jonsson P, *Bevis –Värdering av erkännande, konfrontationer, DNA och andra enstaka bevis*, upplaga 1:1, Norstedts Juridik AB, Stockholm, 1997

Bring Thomas, Diesen Christian, Schelin Lena, *Förundersökning, 2 upplagan*, Norstedts Juridik AB, Stockholm, 1999

Christianson Sven-Åke, *Rättspsykologi. Den forensiska psykologin i Sverige. En kunskapsöversikt*, Natur och kultur, Borås, 1996

Christianson Sven-Åke, *Traumatiska minnen*, tredje utgåvan, Natur och kultur, Falun, 2002

Christianson Sven-Åke och Granhag Pär-Anders, *Polispsykologi*, Natur och kultur, Stockholm, 2004

Cutler Brian L, Penrod Steven D, *Mistaken Identification, the eyewitness, psychology and the law*, Cambridge University press, Cambridge, 1995

Diesen Christian, *Bevisprövning i brottmål*, upplaga 1:3, Norstedts Juridik AB, Stockholm, 2002

Elwing Carl M, Wallén Per-Edwin och Aspelin Erland, *Brott och brottmål*, upplaga 7:1, C.E Fritzes AB, Angered, 1993

Granhag Pär-Anders, *Vittnespsykologi*, Studentlitteratur, Lund, 2001

Heaton-Armstrong Anthony, Shepherd Eric, Wolchover David, *Analysing witness testimony: a guide for legal practitioners and other professionals*, Blackstone Press Limited, London, 1999

Klami Hannu Tapani, *Mordet på Olof Palme – en bevisteoretisk analys*, Iustus förlag AB, Uppsala, 1990

Ross David Frank, Read J Don & Togliola Michael P, *Adult Eyewitness testimony*, Cambridge University press, New York, 1994

Smith Eva, *Vidnebeviset. En vurdering af afhøringsmetoder og vidneforklaringer*, G.E.C Gads forlag, Köpenhamn, 1986

Sporer S L, Malpass R S, Koehnken G, *Psychological Issues in Eyewitness Identification*, Lawrence Erlbaum Associates, Inc., Publishers, Mahwah New Jersey, 1996

Övriga källor:

<http://www.lub.lu.se/cgi-bin/ipchk/http://elin.lub.lu.se>

<http://heinonline.org/HeinOnline/start.pl>

<http://www.lub.lu.se/cgi-bin/ipchk/http://www.thomsonfakta.se/kunder.asp?key=805637E257C6E22757A604E6F63737E6F6A6E2E63946320731663B16E2>

Nationalencyklopedin,
http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=254950,
2004-11-01

<http://www.psychology.su.se/units/cogn/forensic/forensisk.html>,
2004-12-30

Polisområde Malmö:

- intervju på plats med poliserna Taisto Rangin och Kent Matsson på Malmös brottsrotel. Ett fåtal frågor besvarats av: Eva Wilhelmsson – som ansvarar för barnfotokonfrontationer i Malmö, samt Tomas Stenbeck och Anders Nilsson på Malmös kriminalunderrättelsetjänst. Datum: den 11/11 år 2004.
- telefonintervju med Mats Rosberg, kriminalinspektör, den 22/11 år 2004.

Polisområde Västra Skåne:

- Telefonintervju med Karin Hansson, kriminalinspektör vid Helsingborgspolisen, den 15/11 år 2004.
- Telefonintervju med Håkan Bredahl, gruppchef spaningsavdelningen i Helsingborg, den 15/11 år 2004.

Polisområde Mellersta Skåne:

- Intervju på plats med Thomas Prengne, kriminalinspektör brottsroteln, Lund, den 18 november år 2004.
- Telefonintervju med Paul Nilsson, kriminalkommissarie, Lund, den 24/11 år 2004.

E-postmeddelande från Pär-Anders Granhag den 18 november år 2004